

Zazaca Dil Kursu (Kuzey Zazacası, Pülümür ağzı)

Asmêno Bêwayir

Son güncelleme: 01.06.2006

Zazaca-Alfabe (Kuzey)	5
Ders 1: Naskerdene - Tanışma	6
Ders 2: Tı çı kar kena? - Ne iş yaparsın?.....	8
Ders 4: Namê taê kes u çiyu – bazı kişi ve eşyaların ismi	11
Ders 5: Reqemi - Sayılar.....	12
Ders 6: Raştê jübini biyaene - Karşılaşma	15
Ders 7: Sate çanda – Saat kaç ?.....	17
Ders 8: Şimdiki zaman	20
Ders 9: Adın bükünlü hali	22
Ders 10: Gulizare lewê khalık u pırıka xo de – Gülüzar dedesiyle nenesinin yanında	25
Ders 11 – Weli sono sole herineno – Veli tuz almaya gidiyor.....	26
Ders 12 – Dönüştü Zamir “xo”	31
Ders 13 – Belirsiz tekil soneki –ê	33

Önsöz

Zazaca, Doğu Anadolu'da, Fırat ve Dicle'nin başladığı kolların arasında konuşulan yerli bir dildir. Hint-Avrupa dil ailesinin İrani dalının Kuzey-Batı İrani gurubuna aittir ve böylece Farsça, Kürtçe, Beluçi gibi dillerle akrabadır. Zazalar'ın nüfusu tam olarak bilinmemekte, fakat tahminlere göre üç ile altı milyon arası olduğu düşünülüyor.

Köken olarak Zazaca Kuzey-İran'da Hazar Denizi kıyısında, Gilân dağlık bölgesinde bulunan „Deylemân“a dayanmakta. Hala orda konuşulan Sengserî, Mâzenderânî, Tâtî (Herzendî), Semnânî gibi diller Zazaca'ya bazı yönleriyle Kürtçe'den daha da fazla bir yakınlık arzietmekte. Bugün Güney-Mezopotamya bölgesinde dil adaları halinde varolan Goranca (Görânî) ve Beluçistan'da konuşulan Beluçça (Balöçî) de keza Zazaca'ya yakındır. Zazalar muhtemelen 10. ile 11. yüzyıl arası bugünkü yurduna göçmüş ve Deylemliler'in torunları olan bir halktır. Belgeli olarak yazıtlarda bulunan Orta-İrani dillerden olan Part diliyle (MÖ 3.yy. – MS 3.yy.) de bir tarihi akrabalığı var. Zazalar'ın ataları bugün sükun ettikleri yerden (tarihi Dersim) de diğer bölgelere dağıldıklarına dair kuramlar mevcut.

Zazaca'nın konuşulduğu bölge, Sivas'ın batısından başlayarak Dersim (Dêsım), Erzincan (Erzingan), Gümüşhane'den doğuya Bingöl (Çewlîg), Erzurum'un kuzeyi (Çat, Aşkale, Tekman, Hınıs), Varto'dan (Gımgım), Elazığ (Xarpêt) üzeri güneye Diyarbakır, Siverek (Sêwregî), Adıyaman (Semsur) illerine kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca Malatya (Pötürge ve Arapkir), Mardin (Sason), Mutki, Sarız (Kayseri), Selim (Kars), Göle (Arhadan), Aksaray illerinin bazı köylerinde ve de İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin gibi metropollerde de konuşulmakta. Almanya'da 150.000 ile 200.000 arası Zaza yaşadığı düşünülüyor.

İnanç olarak Zazalar, Alevi ve Sünni diye ikiye ayrılır. Alevi-Zazalar'ın yerleşim yeri Zaza yurdunun kuzeyindedir. Sünni Zazalar'ın çoğunluğu Şafii, güneydeki kısmı da Hanefî'dir.

Zazaca dil alanının ana yerleşim yeri

Tarihten bu yana Zazalar, özellikle Dersimliler Alevi kimliğinden ötürü hükümdarların baskılarına maruz kaldılar. Kendi yurtlarında henüz bir ulusal hareketi olmamıştır, dahası Avrupa'da uluslaşma fikri gelişmeye başlamıştır; ki son yılların haricinde ulusaldan ziyade ümmetçilik anlayışı geçerliydi. Dersim ve Varto gibi yerlerde de özellikle sol örgütler taban bulmuştur. Kuzey-Mezopotamya'daki birçok (dahası dini yönde olan) ayaklanma ve direnişlerin sahibi Zazalar'dır, bunlardan en bilineni 1925 tarihindeki Şeyh Sait Ayaklanması ve 1937-38 Seyit Rıza'nın önderliğinde gelişen Dersim Direnişidir. Dersim direnişi ise 1938'de bir soykırım ve tehircile sonuçlanmıştır.

Zazalar'ın birçoğu yurdunun dışında ve diasporada yaşadığı şaşırtıcı değildir. Baskı ve köy boşaltmalarının dışında bölgenin boşalıp metropollere olan akıma ayrıca ekonomik konumu da katkıda bulunmuştur.

Zazalar'ın yaşadığı bölge genelde dağlıktır, tahıl ve hayvancılıkla geçinilir. Kürt Ulusal Hareketi'nin yürüttüğü savaş nedeniyle Zazalar'ın, Kürtler'in ve Süryaniler'in son yıllardaki köy boşaltmalarından dolayı yaşam kaynağına ağır darbe inmiştir, ki insanların şehirlere göçe zorlanmasından katlanmak zorunda kaldığı ağır koşullar, asimilasyon sürecini de hızlandırmıştır. Bugün birçok köy boş durmakta veya yaşlılar sükun etmekte. Gençler dahası yazını köylerde geçirmekte.

İlk yazılı kaynakları dil bilimci Peter Lerch 1850 yıllarında derlemiştir. Zazalar'ın kendi ürettiği yazılı kaynaklar olarak 1899 yılında Diyarbakır'da Ehmedê Xasi'nin ve akabinde 1933'te Şam'da yayınlanan Usman Efendiyo Babıç'ın mevlütleri bilinir. Düzenli olarak Zazaca'nın Latin harfleriyle yazı diline geçmesi 70li yıllardaki ufak devinimlerden sonra 80li yılların başında kültür dergileri aracılığıyla İsveç, Almanya ve Fransa'da devreye girdi. Son yıllara kadar ise çeşitli dergiler ve kitaplar, özellikle İstanbul'da çıkmaya başlamıştır. Yazı dili özellikle analisanı olan tahsilli nesil arasında gittikçe yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Gençlerin ilgisini ise batı müziğiyle yoğrulmuş Zaza müziği çekmekte. Yurtdışında ise pek az radyo ve televizyon yayını mevcut. Zaza dilinin bugünkü durumuna göre tüm dilsel faaliyetler kızgın bir taşta akıtılan damlalardır.

Dilin bu denli vahim bir konuma düşmesinin büyük sebebi Türk devletin asimilasyon politikasıdır. 90'lı yılların başına kadar Türkiye'de azınlık dillerinin kamuoyunda konuşulması, hele de yazısal veya işitsel olarak açıklanması, müzik üretilmesi kanunen cezalandırılıyordu. Eğitimdeki türkleştirme politikası da maalesef başarı elde etmiştir, öyle ki Alevi-Zazalar'da genç nesil çoğunluk olarak dile hakim değil, ondan ötesi çocuklarına öğretmemekte. Sünni Zazalar'da da asimilasyon yeni yeni belirmeye başlamıştır. Fakat genç nesilde anadilini öğrenme veya temel bilgilerini iletme merakının arttığı da dile getirilmesi gerek, ki bu sevindiricidir. Beni böyle bir dil dersi müfredatı hazırlamaya iten sebep de en çok insanların dillerini öğrenme hevesini görmem oldu.

Yaklaşık yüz yıl önce Zazaca'nın bir Kürt lehçesi değil de başlınaşına bir dil olduğu dilbilimsel olarak kanıtlanmış olmasına rağmen, özellikle siyasi çevrelerce ve kamuoyunda yaygın olarak, bir Kürt lehçesi olarak görülmektedir. Nedenlerden biri de, doğu Anadolu'dan gelen insanları, Zaza, Süryani, Arap, Ermeni, Türk Alevisi vs. de olsa, otomatikmen „Kürt“ diye sınıflandırma önyargısıdır. Tekyanlı ve milliyetçi siyaset, Zazalar üzerine olan statüko, bilgisizlik gibi sorunlar veya Kürtler'in bilinen bir millet olarak Türkiye'de Zazalar'a en yakın halk olması da buna neden olmaktadır. Bundan yaklaşık on yıl öncesine kadar misak-ı milli sınırları içinde bulunan azınlıklar üzerine „Türklük“ anlayışın dışına çıkan herhangi bir toplumbilimsel, kültürel veya dilbilimsel araştırma yapıp kendi adıyla anmak bölücülük olarak görüldüğünü söylemenin tabiri caizdir. Günümüz Türkiye'sinde bile kitaplar ve dergiler kitaplıkların rafında satışa durmasına rağmen, bireylerin üzerinde taşıması sakıncalıdır ve hatta kimi yayınların ve derneklerin de toplatılması, cezalandırılması veya yasaklanması vuku bulmuştur. Nitekim, Zazalar ve Zazaca hakkında nesnel ve bilimsel çalışmaların Avrupa'da yürütülmekte. Türkiye'de çok az yazılı kaynağın bulunmasından dolayı hala bu konu üzerine bilgisizlik hüküm sürmekte. Zazalar'da yaşlı neslin kendisini Kürt, dillerini Kürtçe olarak görmemesine rağmen, özellikle siyasi çevrelere karışan genç kesim Kürt Ulusal hareketinden etkilenip kendisini Kürt olarak, ama hala Türk olarak da gören vardır.

(henüz bitmemiş olan) Ders Müfredatına ilişkin

Zazaca'nın yazı diline geçişi ve alfabenin oluşumu son yıllarda gerçekleştiğinden ve henüz bir dil enstitüsüne sahip olmadığından ötürü standardize statüsüne ulaşmamıştır. Şimdiye kadar kendi herkesin şivesiyle yazması tercih edilmekte, ki bu bireyin kendi dilinde gelişmesine de yarar sağlamakta. Bu çalışmada da belirli bir şive esas alınmıştır. Ekte ise lehçe ve kelime farklılıkları gösterilecektir.

Zazaca, üç ana lehçeden oluşur: Kuzey lehçeleri (Alevi diyalektleri), Palu-Bingöl lehçeleri (merkez) ve Çermik-Siverek lehçeleri (güney). Güney ve merkez diyalektleri birbirine biraz daha yakındır, ki bunların arasında geçiş şiveleri de vardır. Kuzey diyalektleri ise Batı-Dersim (Hozat-Ovacık), Doğu Dersim (Tunceli, Pülümür, Erzincan, Sivas, Kelkit, Erzurum) ve Bingöl-Varto ağzlarından müteşekkildir.

Anadiline hakim ve şivelerle tecrübesi olan biri genelde tüm bölgelerdeki Zazaca'yla iletişim kurabilir. Ne var ki bir yandan Zazaca'yı konuşanların arasında ortak bir iletişim, eğitim olmaması, öte yandan Türkçe eğitimden geçme ve medyanın da etkisiyle son nesillerin kelime dağarcığı günlük sözcüklerle sınırlı kalmıştır. Her yörenin de kendine göre günlük kelime dağarcığı ve fonetik yapısı oluşmuştur, ki bu da bazan diyalektler arası anlaşılma zorunluğu yaratmaktadır. Göreceli olarak en muhafazakar şiveler arasında sayılabilen Kiği ve Diyarbakır yöresinde konuşulan Zazaca'dır. Benim için olası bir „standart“ dil ile bir ders müfredatı oluşturmak mümkündür, fakat şu an toplum arasında biraz yapay kalır.

Bu çalışmada esas alına şive Pülümür-Erzincan yöresinde konuşulan Zazaca'dır, ki bu ağız Kuzey-Zazacasında en yaygın sayılan ağız sayılır ve Sivas, Kelkit, Şiran, Gümüşhane ve Erzurum'da konuşulan Zazaca'yla neredeyse eşittir. Diğer lehçelerle yazı dilinde de dahil iyi anlaşmayı sağlayabilmek için yerel sesler yerine bazı ses ortaklıkları tercih edilmiştir.

Çalışmada öğrenilenin pratikte kullanılması ancak tavsiye edilir. Anadili Zazaca olanlarla irtibatta bulunmanın, kelimelerin doğru telaffuzu, tonlaması ve dilin melodisini, kelime kalıplarını, deyimlerini benimseyebilme açısından pek de yararı vardır.

Elinizde bulunan ders müfredatı kurs kitabı olarak da kullanılabilir.

Sevgili okurlara dili öğrenmedeki gayretinin yitmemesini ve başarılı olmasını diliyorum! Bu çalışmaya dair eleştirileriniz de beni ayrıca sevindirecektir.

Asmêno Bêwayir

asmenobewayir@web.de

Zazaca-Alfabe (Kuzey)

	IPA	Telaffuzu	örnek	Türkçesi
A a	[a]	Türkçe'deki gibi	adır	ateş
B b	[b]	Türkçe'deki gibi. Sones veya içşes olarak yöreye göre "v" gibi de okunur	bıra	kardeş
C c	[dz] [dʒ]	sonses veya içşes olarak a, e, ɪ, o, u ünlülerin önünde „dz“ gibi okunur, bazı yörelerde iç veya sonseste "z" gibi de okunur. ê, i, ü ünlülerin önünde Türkçe'deki „c“ gibi okunur, bazı yörelerde içseste "j" gibi de okunur.	cor cêr	yukarı aşağı
Ç ç	[tʰ] [tʃʰ]	sonses veya içşes olarak a, e, ɪ, o, u ünlülerin önünde „ts“ gibi okunur ê, i, ü ünlülerin önünde Türkçe'deki „ç“ gibi okunur (nefesli)	çım çi	göz eşya, şey
D d	[d]	Türkçe'deki gibi	dı	iki
E e	[ɛ]	Türkçe'deki gibi	des	on
Ê ê	[iɛ] [e]	içşes olarak „yemek“teki „ye“ gibi okunur (yöresel olarak sadece ince ê de var) sonses olarak ince e diye okunur, „eɪ“ (alem) „e“sine yakın	dês rocê	duvar birgün
F f	[f]	Türkçe'deki gibi	fek	ağız
G g	[g]	Türkçe'deki gibi	ga	öküz
Ğ ğ	[ɣ]	Yumuşak g, artdamak ünsüzü olarak telaffuz edilir (Arap. غ), gargara „g“si	ğerib	garip
H h	[h]	Türkçe'deki gibi	her	eşek
I ı	[i]	Türkçe'deki gibi, biraz i'ye yakındır	bılbıl	bülbül
İ i	[i]	Türkçe'deki gibi	isan	insan
J j	[ʒ]	Türkçe'deki gibi	jü	bir
K k	[kʰ]	Türkçe'deki gibi	kay	oyun
L l	[l] [ɭ]	Türkçe'deki gibi kalın „l“ (istisnaen bazı kelimelerde mevcut)	lac linci	oğul çamur
M m	[m]	Türkçe'deki gibi	mae	anne
N n	[n]	Türkçe'deki gibi	new	dokuz
O o	[o]	Türkçe'deki gibi	oraji	yokuş yukarı
P p	[pʰ]	Türkçe'deki gibi (nefesli)	pi	baba
Q q	[q]	Küçük dil yöresinden telaffuz edilir (Arap. ق), sert, gargara „k“si	qatır	katır
R r	[r] [r]	Önses olarak çift „r“ gibi telaffuz edilir İçşes ve sonses olarak Türkçe'deki gibi telaffuz edilir İçşes ve sonses olarak „rr“ diye yazıldığında çift „r“ gibi telaffuz edilir	roc ara birr	güneş kahvaltı orman
S s	[s]	Türkçe'deki gibi	sae	elma
Ş ş	[ʃ]	Türkçe'deki gibi	şêr	aslan
T t	[tʰ]	Türkçe'deki gibi	tici	güneş ışını
U u	[u]	Türkçe'deki gibi	uca	ora, orda
Ü ü	[y]	Türkçe'deki gibi	dü	duman
V v	[v]	Türkçe'deki gibi	va	rüzgar
W w	[w]	İngilizce'deki water'in "w"si gibi telaffuz edilir, çiftudak, yanmünlü; "u"ya yakın	wae	kızkardeş
X x	[χ]	ğ ünsüzün sert (sessiz) varyantı, artdamaktan telaffuz edilir. (Arap. خ), Almanca'nın "ch"si	xoz	domuz
Y y	[j]	Türkçe'deki gibi	yaxe	yaka
Z z	[z]	Türkçe'deki gibi	zon	dil
çh	[ts] [tʃ]	nefessiz ve sert telaffuz edilen bir „ç“ (diğer „ç“nin telaffuz kuralları geçerli)	çhep çhik	sol kıvılcım
kh	[k]	nefessiz ve sert telaffuz edilen bir „k“	khez	sarışın
ph	[p]	nefessiz ve sert telaffuz edilen bir „p“	phon	yassı
th	[t]	nefessiz ve sert telaffuz edilen bir „t“, (Arap. ط'sına yakın)	theyr	kuş

Ders 1: Naskerdene - Tanışma

Hesen: Ma be xêr di!

Merhaba!

Gulizare: Xêr be sılamet!

Merhaba! (*karşı yanıt*)

Hesen: Namê mı Heseno. Namê to çiko?

Benim adım Hasan. Senin adın ne?

Gulizare: Namê mı Gulizara.

Benim adım Gülizar.

Hesen: Namê i mormeki çiko?

O adamın adı ne?

Gulizare: Namê ey (dey) Heydero.
Ma, namê a cênike çiko?

Onun adı Haydar.
Peki, o kadının adı ne?

Hesen: Namê dae Viale.

Onun adı Viale.

Gulizare: Çituria?

Nasılsın ?

Hesen: Tı wes be, ez rındane. Hal-demê to çiturio?

Sağol, iyiyim. Sen nasılsın („hal-vaktin nasıl“)?

Gulizare: Rındo, Heq raji bo!

İyidir, sağol!

Hesen: Heyder kamo?

Haydar kim?

Heyder: Heyder ezane.

Haydar benim.

Gulizare: Viale kama?

Viale kim?

Viale: Viale ezane.

Viale benim.

Hesen: Tı Melisa niya?

Sen Melisa değil misin?

Ėezale: Nê, namê mı Ėezala.
Hama namê tũyo xêr Heseno, heni?

Hayır, benim adım Hazal.
Ama senin adın Hasan, değil mi?

Hesen: Heya, ez Hesene.
O ciamord kamo?

Evet, ben Hasan'ım.
O adam kim?

Ėezale: Nêzanane kamo.
Ma, a çêneke kama?

Kim olduğunu bilmiyorum.
Peki, o kız kim?

Hesen: Ez ki nêzanon kama.

Ben de kim olduğunu bilmiyorum.

Sözcüklerin anlamı: (e: eril ad, d: dişil ad)

1. Zazaca'da isimlerde eril-dişil ayrımı vardır. Eril sözcükler daima bir ünsüzle biter, sondan vurguludur. **Çêneke, Viale** gibi adlarda sondan ikinci hece vurguludur (e: eril, d: dişil)

ma	biz, bizi, bizim	i	o (bükünlü halde addan önceki eril işaret zamiri)
ma, ...	peki, ya	çıturi, çıtur	nasıl
be, ebe ...	ile	ez	ben
xêr e	hayır, iyilik	tı	sen
di	gördü(k)	rınd	iyi
sılamet e	selamet	hal e	hal, durum
name e	isim, ad	dem e	vakit, dem
namê to	ismin, adın	wes	hoş, güzel; sağ
namê dey (ey)	onun [eril] adı	wes be !	sağol !
namê dae (ae)	onun [dişil] adı	Heq raji bo!	allah razı olsun!
mı	benim, beni	kam	kim
to	senin, seni	nê	yok, hayır
çık, çı	ne	heya, ya	evet
mormek, mordemek	adam	hama	ama
cênıke d	kadın	ciamord (ciamerd)	erkek
a	1. o [dişil] 2. [bükünlü halde addan önceki dişil işaret zamiri]	nêzanane/nêzanon	bilmiyorum
		çêneke	kız
		ki	de/da, dahi

Dilbilgisi 1: "biyene: olmak" ek-fiilinin sıfat (önad) ile çekimi

Sıfata şahıs son eki eklenerek „olmak“ fiili şimdiki zamana göre çekilir.

ez rındane (rındı)	ben iyiyim	ma rındime	biz iyiyiz
tı rında	sen iyisin	sıma rındê	siz iyisiniz
o rındo	o (eril) iyi	i rındê	onlar iyi
a rında	o (dişil) iyi		

Sözcüklerin anlamı:

ez nisenane (nison) ro	oturuyorum	Bingol / Çewlıg	Bingöl
koti, koti de	nerde, nerde	Xarpêt / Eleziz	Elazığ
... de	..de/da	ez heni zanon	galiba, sanıyorum
... ra	...den	heni	öyle
Anqara	Ankara	ke	ki
Erzıngan	Erzincan	beno	olabilir, mümkün

Hesen: Ez Anqara de nisenane ro. Tı koti nisenana ro ?

Ben Ankara'da oturuyorum. Sen nerde oturuyorsun?

Gulizare: Ez İzmir de nisenane ro.
Ez Pılemoriye rawane, tı koti rawa ?

Ben İzmir'de oturuyorum.
Ben Pülümürlü'yüm, sen nerelisin?

Hesen: Ez Erzıngan rawane.
Ma, Heyder koti rao?

Ben Erzincanlıyım.
Peki, Haydar nereli?

Gulizare: Heyder Bingol (Çewlıg) rao.
Ğezale koti rawa?

Haydar Bingöllü.
Hazal nereli?

Hesen: Nêzanon koti rawa.

Nereli olduğu bilmiyorum.

Gulizare: Ez heni zanon ke a Eleziz rawa.

Galiba Elazığlı (Sanıyorum Elazığlı).

Hesen: Heya, beno.

Evet, olabilir.

Nerelisin?
tı koti rawa ?
tı vê kotia ?

Ders 2: Tı çı kar kena? - Ne iş yaparsın?

Sözcüklerin anlamı:

ez sonane (son) ...	-e gidiyorum	ez gurinane	çalışıyorum
kar, gure e	iş	thal, bêkar u bêgure	işsiz
tı kena	yapıyorsun	khebaniye d	ev kadını
malım, malime	öğretmen [eril/dişil]	pê çınay	neyle, hangi araçla
malimê sîma	öğretmeniniz	tı sona	gidiyorsun
ro ...	-e, birisine (bazı fiillerde)	tı çitur sona kar?	işe nasıl gidiyorsun?
sîma rê	size	otoboz e	otobüs
ez salıx danane	öğretiyorum	trene d	tren
tı salıx dana	öğretiyorsun	arebe (d), makina (e)	araba
Zonê Ma	bizim dil (Zazaca)	peya / İngu ra	yaya
mekteb e	okul	ez kar nêsonane	işe gitmiyorum
universite e	üniversite	karê mı çino	işim yok, işsizim
mihendis	mühendis	çino	yok
insat m	inşaat	esto	var

Tı çı kar kena? Ez malımane, malimê sîma. Ez ro sîma Zonê Ma salıx danane.

Hesen: Ez sonane (son) mekteb.

Gulizare: Ez sonane universite.

Viale: Ez mihendisane.

Heyder: Ez insat de gurinane (gurin).

Çezale: Ez khebaniyane.

Melisa: Ez thalane / bêkar u bêguriyane.

- Ma, tı çitur (pê çınay) sona kar?

Hesen: Ez ebe otoboz sonane mekteb.

Gulizare: Ez ebe trene sonane universite.

Viale: Ez ebe arebe sonane kar.

Heyder: Ez peya (İngu ra) sonane kar.

Çezale: Ez kar nêsonane, khebaniyane.

Melisa: Ez ki kar nêsonane. Karê mı çino!

Ne ile işe gidiyorsun?

tı çituri sona kar?

tı se sona kar?

tı pê çınay sona kar?

... ile gidiyorum

ez ebe... sonane

ez ... ra sonane

ez pê ... sonane

Dilbilgisi 2: koşaç („olmak“ ek-fiilin çekimi)

Koşaç, Türkçe'deki *-dir* ek-fiiliyle eşanlamlı olan "olmak" mastarın şimdiki zamana göre çekimidir.

(ez)	ezane	benim	(ma)	mayme	biziz
(tı)	tıya	sensin	(sîma)	sîmaê	sizsiniz
(o)	uyo	odur (eril)	(i)	iyê	onlardır
(a)	awa	odur (dişil)			

Olumsuzluk:

ez niyane	değilim	ma nime	değiliz
tı niya	değilsin	sîma niyê	değilsiniz
o niyo	o değil (eril)	i niyê	değiller
a niya	o değil (dişil)		

Alıştırma 1

Perşi – Sorular. Lütfen örnekte verildiği gibi doğru olan koşacı yazın ve soruları yanlış yöneltildiği takdirde doğru yanıtlayın !

Örnek: *Viale çı kar kena? – Viale mihendisa. Viale peya sona kar? – Nê, Viale ebe arebe sona kar.*

Gezale çı kar kena? – Gezale _____.

Heyder insat de gurino? – Heya, Heyder _____.

Melisa profesora? - Nê, Melisa profesore niya, Melisa _____.

Hesen ebe trene sono mekteb? - Nê, Hesen _____ sono mekteb.

Gulizare pê çınay sona universite? - Gulizare pê _____ sona universite.

Melisa ebe otoboz sona kar? – Nê, Melisa kar nê _____.

No çiko? – Bu ne?

Örnek: *Na çika? Na trena.*

No çiko? – No _____.

No çiko? - _____.

No mormek koti gurino? – No mormek _____ de gurino.

No mormek kamo? No _____.

Na cênike çitur sona kar? – Na cênike _____.

Dil bilgisi: Dişil adlar veya sıfatlar (önadlar) ünsüzden sonra bir –e son eki alır ve sondan vurgusuz olur.

malım: Heyder malım niyo. Heyder rındo? Heyder rınd niyo, nêwes.

malıme: Melisa ki malıme niya. Melisa rında? Melisa ki rinde niya, pêrsana.

Sözcükler:

no e / na d

nêwes, pêrsan

profesore

malım

malıme

bu (eril/dişil)

hasta

Professör [bayan]

öğretmen [erkek]

öğretmen [bayan]

Ders 3: Sobeta Têlefoni – Telefon konuşması

Sözcüklerin anlamı:

têlefon keno	telefon ediyor [eril]	çê dera	(o) evde [dişil]
Heq raji bo	Sağol ["Allah razı olsun"]	çê de niya	evde değıl [dişil]
pi u bira	canım [oğlanlara hitap]	hona	daha, henüz
amike	teyze	sonde	akşama, akşamleyin
amikê	teyze! [ünlenme]	mekteb ra	okuldan
doman	çocuk; domani – çocuklar	yeno	geliyor [eril]
pêro	hepsi	reyna	tekrar, bir daha
pêro ki	hepsi de	ez têlefon kenane	telefon ederim
Gule	Gül [kadın ismi]	xatır be to !	hoşça kal ! (ayrılan)
çê e	ev	oğır bo !	güle güle ! (kalan)

Hesen têlefon keno...

Hesen: Ma be xêr di!

Esmâ: Xêr be sılamet!

Hesen: Çituria?

Esmâ: Rındane, Heq raji bo! Tı se kena?

Hesen: Wes be, ezı ki rındane.

Esmâ: Tı kama, pi u bira?

Hesen: Ez Hesenane.

Esmâ: Haa, Hesen, tıya?

Hesen: Heya amikê. Domani çituriê?

Esmâ: Pêro ki rındê.

Hesen: Gule çê dera?

Esmâ: Nê, çê de niya. A hona kar dera.

Hesen: Ma, Heyder çê dero?

Esmâ: O ki çê de niyo. Sonde mekteb ra yeno.

Hesen: Rınd. Ez sonde reyna têlefon kenane. Xatır be to!

Esmâ: Oğır bo!

Nasılsın?:

çituria ?
çıtana ?
sena ?
senêna?
wesa, rında?
halê to çiturio ?
se kena?

İyiyim:

rındane
weşıya to
Sağol!:
Heq raji bo!
wes be!
wes u war be!
Heq kemaniye medo!

Dilbilgisi 3: çoğul

Zazaca'da ismin çoğulu vurgusuz olan **-i** ekiyle oluşturulur:

doman – domani	çocuk - çocuklar
telefon – telefoni	telefon – telefonlar
çêneke – çêneki	kız - kızlar

→ **-e** ile biten dişil sözcüklerde, **-e** son eki **düşer**, **-i** ekini alır.

Sözcük **a, e, o, u** seslileriyle bitip eril olduğu takdirde, **-y** ekini alır:

universite – universitey	üniversite – üniversiteler
bira – biray	(erkek) kardeş - kardeşler

Diğer çoğullaştırma kuralları üzerine ileride durulacak.

Ders 4: Namê taê kes u çiyu – bazı kişî ve eşyaların ismi

eril sözcükler:

defter	defter
kıtab	kitap
ap	amca
xal	dayı
bon (ban)	ev [dış kısmı]
lac	oğul
çêber (kêber)	kapı
çê (kê)	ev [iç kısmı]
iskeme	sandalya
pi	baba
bıra	erkek kardeş

dişil sözcükler:

kağide	kağıt
qeleme	kalem
amike	hala
xalıke	teyze
sate	saat
çêna (kêna)	kız çocuğu
masa	masa
xonça	yuvarlak masa
sandalya	sandalye
mae	anne
wae	kızkardeş

Dilbilgisi 4: adın cinsiyeti

Zazaca'da adın 2 cinsiyeti var: *eril* ve *dişil*. Dişil sözcükler her zaman şu 3 ünlüyle (vokalle) biter:

1. **-e** (son hecede vurgusuz): **amike** – hala: **a amika** – o haladır [*Dikkat: -e soneki düşer, -a takılır*]
2. **-i** (son hecede vurgusuz): **kardî** – bıçak: **na kardia** – bu bıçaktır [*-i sesi kısa okunur, {kardya} gibi*]
3. **-a** (son hecede vurgulu): **xonça** – yuvarlak masa: **na xonçawa** – bu masadır [*-a kalır*]

-a ünlüsü biten dişil sözcüklerin çoğullaştırılması:

-a ünlüsüyle dişil kelimeler çoğul hali aldığıında -a ünlüsü düşüp **-ey** sonekini alır:

manga → mangey	inek - inekler	çêna → çêney	kız çocuğu – kız çocukları
kesa → keseey	kaplumbağa	xonça → xonçey	(yuvarlak) masa - masalar

Dikkat: bazı **-a** ile biten kelimeler erildir: **bıra, va (rüzgar), la (ip), ga (öküz) gibi !**

Alıştırma 2

Lütfen alttaki sözcüklerin doğru olan koşağı ile örneklere göre yazın! *Örnek: a kağıda: “kağıttır”*

(defter)	_____	(kağide)	<u>a kağıda</u>
(kıtab)	_____	(qeleme)	_____
(ap)	_____	(amike)	_____
(xal)	_____	(xalıke)	_____
(bon)	_____	(sate)	_____
(lac)	_____	(çêna)	<u>a jü çênawa</u>
(çêber)	_____	(masa)	_____
(çê)	_____	(xonça)	_____
(iskeme)	_____	(sandalya)	_____
(pi)	_____	(mae)	_____
(bıra)	<u>o bira</u>	(wae)	_____

Ders 5: Reqemi - Sayılar

1 jü, zu
2 dide, dı
3 hirê
4 çar
5 phonc
6 ses
7 hawt
8 heşt
9 new
10 des
11 des u jü
12 des u dide (des u dı)
13 des u hirê
14 des u çar
15 des u phonc
16 des u ses
17 des u hawt
18 des u heşt
19 des u new
20 vist
21 vist u jü

30 hiris
31 hiris u jü
40 çewres
50 phoncas
60 seşti
70 hawtae
80 heşttae
90 newae
100 se
101 se u jü
200 dısey
222 dıse u vist u dide
300 hirêsey
400 çarsey
500 phonsey
1000 hazar
1100 hazar u se
1234 hazar u dıse u hiris u çar
1999 hazar u newse u newa u new
2000 dıhazari
2001 dıhazar u jü

not: "dide" (2) sayısı sadece sayıldığında söylenir, isimlerde kullanılmaz: **dı biray**.

Serri - Yaş

Tı çand serri dera?

Ez hiris u dı serri derane.

Viale çand serri dera?

Heyder çand serri dero?

Gulizare hiris serre dera?

Hesen des u heşt serri dero?

Kaç yaşındasın?

Otuziki yaşındayım.

Viale des u new serri dera.

Heyder vist serre dero.

Nê, Gulizare hiris serre de niya, a vist u hawt serri dera.

Heya, Hesen des u heşt serri dero.

Diğer soru çeşitleri:

Tı çand serriya?

Ğezale çand serriya?

Hesen çand serriyo?

Gule hiris u phonc serriya?

Mıstefa phoncas serriyo?

Ez çewres serriyane.

Ğezale vist u dı serriya.

Hesen des u ses serriyo.

Nê, Gule hiris u jü serriya.

Nêzanon, çand serriyo.

Serrê to çandê?

Tı çand serranê xo dera?

Serrê mı hiris u diyê.

Ez vist u heşt serranê xo derane.

çand / çend – kaç

tı çand serri dera?

tı çand serriya ?

serrê to çandê ?

Dikkat: Zazaca'da sayılarla isimlerde çoğul kurmak biraz karışıktır:

10 serri ; 11 serre ; 12 serri 20 serre

30 bıra ; 34 biray

50 kağıde ; 59 kağıdı

20 qeleme ; 21 qeleme ; 25 qeleme

40 çê ; 41 çê ; 44 çêi

60 kitab ; 62 kitabı

→ Ona (10) bölünebilen ve artı 1 ile olan sayılarda isimler tekil şeklinde söylenir: **1 serre, 11 serre, 20 serre, 21 serre, 50 serre**

→ Tüm diğer sayılar, 10 ile birlikte, isimler çoğul olarak belirtilir: **2 serri, 10 serri, 12 serri, 22 serri, 55 serri**

Dilbilgisi 5: Bükünlü halin kişi zamirleri

Zazaca'da isimde iki hal var:

1. "kim" veya "ney" sorularını yanıtlayan yalın hal (Lat. **Casus rectus**)
2. „kime, kimi, kimin, kimden“ gibi tüm diğer soruları yanıtlayan bükünlü hal (Lat. **Casus obliquus**)

Dilbilgisi 1 altındaki kişi zamirleri (şahıs zamirleri) yalın hali oluştururken, aşağıda belirtilen bükünlü halin iyelik zamirlerini teşkil eder (*yanında belirtilen koşaç bağı (-dır fiili) için çekim kökenidir*):

<i>iyelik zamiri</i>	<i>koşaç ile</i>		<i>iyelik zamiri</i>	<i>koşaç ile</i>	
mı	min-	benim	ma	ma-	bizim
to	tüy-	senin	sıma	sıma-	sizin
ey (dey), cı	(d)ey-	onun (eril)	inu (dinu)	(d)inan-	onların
ae (dae), cı	(d)a-	onun (dişil)			

Dilbilgisi 6: tamlama – ad tamlaması

Bir adı daha yakından niteleyen sıfat, iyelik zamiri veya tamlayan durumda olan ad Zazaca'da genelde sona gelir. Tamlanan ad bu durumda bir iyelik eki alır (izafe). İyelik ekinden önceki hece vurgulanır.

Ad nitelemelede tamlanan ad:

- eril adlarda: **-ê**
- dişil adlarda: **-a**
- çoğul halinde: **-ê**

iyelik ekini alır.

Ünsüzle biten eril ad, –ê iyelik ekini alır:

kar: *karê mı* iş (bire bir: iş, benim olan)
kitab: *kitabê to* kitabın

Sondan vurugulu –e ünlüsüyle biten eril ad, –ê iyelik ekini alır, fakat –e ünlüsü –ê ekiyle erişir:

name: *namê dey (ey)* onun adı (eril) gure: *gurê dae (ae)* onun işi (dişil)

–a veya –o ünlüleriyle biten eril ad, –ê iyelik ekini alır (kaynaştırma harfi olmadan):

bıra: *bıraê ma* kardeşimiz ko: *koê sıma* dağınız

Sondan vurgulu –i veya –ü ile biten eril ad, kaynaştırma harfi –y- ile –ê iyelik ekini alır:

pi: *piyê mı* babam çü: *çüyê to* çubuğun

Vurgusu sondan ikinci hecede olan, –e son eki ile biten dişil adlarda –e son ekin yerini –a iyelik eki alır:

qeleme: *qelega dey (ey)* onun kalemi (eril) mae: *maa dae (ae)* onun annesi (dşl.)

Vurgusu sondan ikinci hecede olan, –i ile biten dişil ad, –a iyelik ekini alır:

kardi: *kardia ma* bıçağımız saci: *sacia sıma* sacınız

–a ile biten dişil ad, iyelik eki almaz:

manga: *manga sıma* ineğizniz çêna: *çêna dinu (inu)* onların kızı

Çoğul halde iki cinsiyet –ê iyelik ekini alır:

kitabê mı: kitaplarım *namê to*: adların *bıraê dey*: kardeşleri
koê ma: dağlarımız *iskemê sıma*: sandalyeleriniz *çüyê dinu*: onların çubukları
qelemê mı: kalemlerim *kardiê to*: bıçakların *mangê ma*: ineklerimiz

Not: –a ile biten dişil adlar çoğul halde –ê ekini alır, fakat (“manga” örneğindeki gibi) –a düşer!

Alıştırma 3

Verilen sözcüklerden doğru iyelik eki ve kişi zamirleriyle tamlama kurunuz!

Örnek: pi – ez : piyê mı sono kar

bıra – tı	_____	_____	Estemol de niseno ro.
çêna – sîma	_____	_____	sona mekteb.
laci – o	_____	_____	pêro mihendisê.
kıtab – ez	_____	_____	çê dero.
4 iskemey – ma	_____	_____	estê.
wae – a	_____	_____	büro de gurina.
mae – i	_____	_____	malıma.
pi – tı	_____	_____	thalo, nêgurino.
qeleme – ez	_____	_____	çına.
xal – o – o	_____	_____	piyê _____ rê têlefôn keno.
xalıki – a	Çand _____	_____	estê?
ap – ez	_____	_____	44 serri dero.

İyelik zamirlerine doğru koşacı ekleyiniz!

Örnek: defter – ez : no defter defterê mino

defter – sîma	No defter defter_____.
Hesen – bıra – ez	Hesen bıra_____.
Heyder – xal – tı	Heyder xal_____.
mormeki – ap – o	Ni mormeki ap_____.
Gule - xalıke – ez – Viale – ez	Gule xalık_____ niya, Viale xalık_____ mın_____.
domani – sîma	Ni domani doman_____ sîma _____?
sate – ma	Na sate sat_____ ma_____.
ez – lac- tı	Ez lac_____ tûy_____.
ma – domani – sîma	Ma doman_____ sîma_____.
tı – bıra – i	Tı bıra_____.
a – wae – a	A wa_____ da_____.
a – mae – o	A cênıke ma_____ dey_____.
o – pi – ma	O mormek pi_____ ma_____.
sîma – laci – i	Sîma lac_____ dinan_____.

Dilbilgisi 6a: Aidiyet zamiri „yê“

Zazaca'da „benimki, seninki vs.“ gibi iyelik belirten durumlarda eril, dişil ve çoğul aidiyet zamiri „yê“ kullanılır.

No kitabê tûyo?	veya: No kıtab yê tûyo?	çoğul:	Ni kitabı yê tûyê?
Na qelema dawa?	veya: Na qeleme yê dawa?	çoğul:	Ni qelemini yê daê?
Ni domanê mınê	veya: Ni domanı yê mınê.	genelde:	No yê mino – das ist meins.

Ders 6: Raştê jübini biyaene - Karşılaşma

Sözcüklerin anlamı:

raştê jübini benê	karşılaşıyorlar	xanime	hanım
çarşi e	çarşı	xanıma xo	hanımı (kendi)
Ero!	yahu!	çêna amıka	halasının kızı(dır)
bıraê mıno	kardeşimdir	lac	oğul
hal-kêf	hal-keyif	lacê mı	oğlum
new serrio	dokuz yıldır	torn	torun
çêna xo	[kendi] kızı	tornê piyê mı	babamın torunu
xo	kendi	musade m	müsade
ita	burda	mı rê musade	bana müsade
tı itara	sen burdasın	zaf	çok
key	ne zaman	emso	bu akşam
zeweciya	(o) evlendi [eril]	cı rê	ona [eril ve dişil için]
qe	hiç	miheqeq	muhakkak
xebere d	haber	miheqeq vanane	muhakkak söylerim
xebera ma çına	haberimiz yok		
nae ra new serri ravêr	bundan dokuz yıl önce		

Mıstefa u Weli çarşı de raştê jübini benê...

Mıstefa: Weey! Ero, tı Heyder niya?

Weli: Nê, ez Weliyane, Heyder bıraê mıno.

Mıstefa: Çıturia, hal-kêf ?

Weli: Rındane, Heq raji bo. Tı çıturia?

Mıstefa: Tı wes be, rındane. Ma, Heyder se keno?

Weli: Heyder nao new serrio Opel de gurino. Jü çêna xo esta, ses serriya, sona mekteb. Tı çand serrio itara?

Mıstefa: Ez hirê serrio itarane. Heyder key zeweciya? Qe xebera ma çına...

Weli: Nae ra new serri ravêr zeweciya. Xanıma xo ki çêna amıka.

Mıstefa: Ma, no ki lacê tuyo?

Weli: Lacê mı niyo, tornê piyê mıno... Namê xo Serdaro. Phonc serri dero.

Mıstefa: He he he! Bıra, mı rê musade, ez son kar. Zaf sılamê mı esto Heyderi rê. Ez emso cı rê têlêfon kon.

Weli: Musade yê tuyo! Ez sılamê to mıheqeq vanane. Xatır be to!

Mıstefa: Oğır bo!

Perşi – Lütfen soruları yanıtlayın :

- Weli u Mıstefa koti raştê jübini benê?
- Heyder çı kar keno?
- Çand domanê Heyderi estê?
- Xanıma Heyderi kama?
- Lacê Weli çand serri dero?
- Bıraê Weli key zeweciya?
- Mıstefa çand serrio itaro?

Dilbilgisi 7: İşaret zamirleri

İşaret zamirleri, yani gösteren adılar, belirli bir kişi veya eşyayı göstermekte kullanılır. Gösterilen nesnenin yakında veya uzakta bulunduğuna göre iki guruba ayrılır. İşaret zamirleri ayrıca eril, dişil ve çoğula göre ayrılır.

Yalın ve bükünlü hallerinin işaret zamirleri

yalın hal:	bükünlü hal:	bükünlü hal ad ile birlikte:			
<u>uzakta:</u>					
o o (eril)	dey/ey onu, onun (eril)	i ... onun (eril)	yê i mormeki o adamın		
a o (dişil)	dae/ae onu, onun	a ... onun (eril)	yê a cênike o kadının		
i onlar	dinu/inu onları, onların	i ... onların	yê i domanu o çocukların		
<u>yakında:</u>					
no bu (eril)	ney bunu, bunun	ni bunun (eril)	yê ni mormeki bu adamın		
na bu (dişil)	nae bunu, bunun	na bunun (dişil)	yê na cênike bu kadının		
ni bunlar	ninu bunları, bunların	ni bunların	yê ni domanu ¹ bu çocukların		

Notlar:

Bir şahıs, nesne veya olgu özel olarak belirtildiğinde (örneğin parmakla), işaret zamirine nesnenin de anılması koşuluyla önüne bir *a-* eklenir:

ano mormek   **ana sandalya**   **ani domani**

Bazı yörelerde dişil işaret zamiri olan **na** genel anlamda tüm nesnelere için (eril, çoğul) kullanılır:

na mordemek   **na sandalya**   **na domani**

İşaret zamirine örnekler:

uzakta:

O kitabê mino. 'O benim kitabım.'
İ kitabê minê. 'O kitaplar benim'
O mormek kamo? 'O adam kim?'
A cênike kama? 'O kadın kim?'
Tı inu nas kena? 'Onları tanıyor musun?'
Tı i domanu nas kena? 'O çocukları tanıyor musun?'
Gulizare maa (d)eya. 'Gülüzar onun (eril) annesi.'
Viale waa (d)awa. 'Viale onun (dişil) kızkardeşi.'
Heyder biraê (d)inano. 'Haydar onların kardeşi.'

yakında:

No kitab yê mino. 'Bu kitap benimkisi'
Ni kitabi yê minê. 'Bu kitaplar benimkiler'
Namê ni mormeki çiko? 'Bu adamın adı ne?'
Namê na cênike çiko? 'Bu kadının adı ne?'
Tı ninu nas kena? 'Bunları tanıyor musun?'
Tı ni domanu nas kena? 'Bu çocukları tanıyor musun?'
Hesen piyê neyo. 'Hasan bunun (eril) babası.'
Waa Viale nawa. 'Viale'nin kızkardeşi bu.'
Mistefa biraê ninu niyo. 'Mustafa bunların kardeşi değil.'

¹ 2. haldeki (bükünlü hal) çoğul ekleri üzerine ayrıntılı olarak 9. derste durulacak

Ders 7: Sate çanda – Saat kaç ?

Zazaca'da "Sate çanda?" sorusuna yanıt verildiğinde , saati belirten sayı, dişil koşaç eki olan **-a'**ı alır (dişil ad olan "sate" sözcüğünden ötürü). Saatler genelde, diğer dillerde olduğu gibi "13, 14 ... 24" şeklinde değil de, 12-saat şekliyle gün bölümüyle (sabah, öğlen, akşam) birlikte belirtilir.

Saate göre:

sate jüya 'saat bir'

sate phonca 'saat beş'

sate dıya 'saat iki'

sate des u jüya 'saat onbir'

sate hirêa 'saat üç'

sate des u dıya 'saat oniki'

Sate çandine de? – Saat kaçta?

Dakikası belirli olan bir saat sıra sıfatları ile dile getirilir. Birebir çevirildiğinde '*birinci, ikinci, üçüncü saat*' anlamına gelir.

Sıra sıfatları: Sıra sıfatları *-ine* son ekiyle kurulur. Çar + ine → çarine: 4. (son hece vurgusuz)

1. jüine / verên [saat için sadece "jüine" kullanılır]	20. viştine
2. didine (dıyine)	24. vist u çarine
3. hirêine	30. hirişine
4. çarine	40. çewreşine
5. phoncine (phancine)	50. phonçaşine
6. seşine (şeşine)	60. seştine
7. hawtine (hewtine)	70. hawtaine [-e (hawtae, heşttae, newae) soneki düşer!]
8. heştine	80. heştaine
9. newine	90. newaine
10. deşine (desine)	100. seyine
11. des u jüine	1000. hazarine

Dakikası belirli olan saat:

nêm – yarım; buçuk: 10:30 sate des u nêma – 'Saat on buçuk'

Saat ...i ... geçiyor: Sate ...-ine ra ... vêrenê

- 5:10 Sate phoncine ra des vêrenê – 'Saat beşi on geçiyor'
8:24 Sate heştine ra vist u çar vêrenê – 'Saat sekizi yirmidört geçiyor'
2:17 Sate didine ra des u hawt vêrenê – 'Saat ikiyi onyediyi geçiyor'
4:15 Sate çarine ra çeyreg vêrenê – 'Saat dördü çeyrek geçiyor'

Saat ...e ... var: Sate ...-ine rê ... estê

- 5:50 Sate seşine rê des estê – 'Saat altıya on var'
8:48 Sate newine rê des u dı estê – 'Saat dokuza oniki var'
2:53 Sate hirêine rê hawt estê – 'Saat üçe yedi var'
1:45 Sate didine rê çeyreg estê – 'Saat ikiyi çeyrek var'

Saat ...e geliyor: Sate yena ...-ine

- Sate yena çarine – 'Saat dörde geliyor'
Sate yena heştine – 'Saat sekize geliyor'

Sözcüklerin anlamı:

verên	ilk [saat için söylenmez]	saniya <i>d</i>	saniye
sate <i>d</i>	1. saat 2. an	unceno	çekiyor, sürüyor
nêm	yarım	uca	orası, ora
çeyreg	çeyrek	ita ra be uca	burdan oraya
sate ... ra ... vêrenê	saat ...'i ... geçiyor	(trene) bena raşt	(tren) yola koyuluyor
sate ... rê ... estê	saat ...'e ... var	tı urzena ra	kalkıyorsun
sodir (lêl ra)	sabah	ara <i>d</i>	kahvaltı
meşte (sodir, sora)	yarın	ara xo kerdene	kahvaltı etmek
tiyare e	uçak	perociye <i>d</i>	öğle yemeği
tiyare kuno ra hewa	uçak havalanıyor	tı wena	yyiyorsun
tiyare urzeno ra	uçak kalkıyor	verasaniye <i>d</i>	öğle sonrası yemeği
pesewe <i>d</i>	gece yarısı	sami <i>d</i>	akşam yemeği
peroc	öğlen	tı kuna ra	yatıyorsun
verasan, varasan	öğleden sonra		
deqa <i>d</i>	dakika		

sodir sate deşine de: trene sodir sate deşine de bena raşt.

sonde sate hawtine de: otoboz sonde hawtine de yeno.

peroc sate des u didine de: ez peroc sate didine de sonane kar

pesewe sate jüine de: sima pesewe sate jüine de sonê çê

- Tı sate çandine de yena?
  - - Meşte sate heşt u nêm de yenane.
  - Tiyare pesewe hirê u çewres u çar de urzeno ra.
  - Tiyare pesewe hirê u çewres u çar de kuno ra hewa.
- sate: İta ra be uca çand sate unceno?
deqa: İta ra be uca çand deqa unceno?
saniya: İta ra be uca çand saniya unceno?

Aşağıdaki saatleri o şekilde belirtmek mümkün de olsa halk dilinde kullanılmaz:

1:35 Sate jü u hiris u phonc de

8:30 Sate heşt u nêm de

13:22 Sate des u jü vist u dı de

21:01 Sate vist u jü u jü de

Alıştırma 5

Lütfen aşağıdaki soruları yanıtlayın:

- Tı sate çandine de urzena ra?
- Tı sate çandine de ara xo kena?
- Tı sate çandine de sona kar / sona mekteb?
- Tı sate çandine de perociya xo wena?
- Tı sonde sate çandine de yena çê?
- Tı sate çandine samia xo wena?
- Tı sate çandine de kuna ra?

Ses bilimi (fonetik): „ş” ve „j” seslerinin Doğu-Dersim ağızlarında belirmesi

Dersim ağızlarında **ş** ve **j** ünsüzleri sadece şartlara bağlı olarak belirir. Keza **c** ve **ç** seslerinin farklı okunuş şekilleri için de geçerlidir (bkz. alfabe).

Dersim ağızlarında **ş** ve **j** ünsüzleri belirli seslerin etkisinden ötürü çıkar. Diğer şivelerde aslen **ş** veya **j** olan ünlüler, Dersim ağızlarında **s** veya **z** seslerine dönüşmüştür. **c** [dz ve dʒ] ve de **ç** [ts ve tʃ] harflerinin iki farklı okunuşu da bu ağızdaki ses kanunundan dolayıdır.

Zazaca'nın Doğu-Dersim ağızlarında (Pülümür, Erzincan, Mamekiye, Nazmiye, Tekman, Xınıs, Sivas gibi) **s** ve **z** ünsüzlerinden sonra ilk etapta **i**, **ü** veya **ê** ünlüleri geldiği takdirde **ş** veya **j** seslerine dönüşür (damaksillaştırma).

Aynı şekilde **c** ve **ç** ünlüleri de yukarıda belirtilen ses kanununa göre farklı okunur:

s + i → ši

des 'on' → *deşine* 'onuncu'

şia 'kara, siya'

hırs 'otuz' → *hırşine* 'otuzuncu'

s + ê → şê (son seste dönüşmez!)

şêr 'aslan'

şêne (e) 'göğüs, sine'

Uşên 'Hüseyn'

s + ü → şü

parşüye (d) 'kaburga'

şüye (d) 'dağ sırtı'

şüane (e) 'çoban'

z + i → ji

1 otoboz → *2 otoboji*

jil 'filiz'

z + ê → jê (son seste dönüşmez!)

jêde 'çok, ziyade'

jên 'eyer (at)'

z + ü → jü

jükek 'tek, biricik'

jüa 'kuru'

c [dz] + i → ci [dj]

ciran/e 'komşu'

ciamord 'erkek'

c [dz] + ê → cê [dj] (son seste dönüşmez!)

cêr 'aşağı'

cênike 'kadın'

c [dz] + ü → cü [dj]

cüin 'harman'

cüanike (f) 'saygın bir kadın'

ç [ts] + i → çî [tʃ]

çî 'şey, eşya'

çite (f) 'başörtü'

ç [ts] + ê → çê [tʃ] (son seste dönüşmez!)

çêber 'kapı'

çêneke 'kız'

ç [ts] + ü → çü [tʃ]

çü (m) 'çubuk'

çüal (f) 'çuval'

Nefessiz ç (alfabeye bakınız):

çh [ts] + i → çhi [tʃ]

çhik 'kıvılcım'

çh [ts] + ê → çhê [tʃ] (son seste dönüşmez!)

çhêr 'yiğit'

Not: 'son seste dönüşülmemesi': 2 *masê ma estê*. *Rocê* 'birgün', *Hırsê asme* 'ayın otuzu'

istisna: *çê* [oku: tʃê]

–ş ünsüzünden veya **d-** veya **-t** ünsüzlerinden sonra da **-i** geldiğinde de **s** ve **z** sesleri birçok ağızda **ş** veya **j** ünsüzlerine dönüşür:

ronişte 'oturmuş', *nejdi* 'yakın', *waştıye* 'nişanlı', *heşt* '8'

1 dest → *2 deştî* '1 el → 2 el'

Ders 8: Şimdiki zaman

Zazaca'da fiil şimdiki zaman ve geçmiş zaman kökeni vardır, bazılarının da ayrıca sübjontif kökeni de mevcut. Master şimdiki zamanda değil, geçmiş zamandan türetilir. Şimdiye kadar derslerde master yerine, fiil şimdiki zaman çekim biçiminde kullanıldı. Aşağıdaki listede şimdiye kadar kullanılan fiiller masterı şimdiki zaman kökenleriyle sıralanmıştır. Şimdiki zaman, fiilin şimdiki zaman kökenine şimdiki zaman son eki (genelde) **-en-** ve kişi son eki eklenerek kurulur. Fiil cümlelerin sonunda yer alır.

[ez] w - en - ane

şimdiki zaman kökeni-ŞZ son eki kişi son eki

Bazı fiillerin de *roniştene* fiilinde olduğu gibi fiil eki vardır ki duruma göre fiilin önüne veya sonuna gelir: *tı nisena ro – oturuyorsun.*²

master	şimdiki zaman kökeni + şmdk. zmn. son eki	
biyene	- (koşaç)	olmak, -dir
çinê biyaene	çin-	(var)olmamak
Esti biyaene	est-	varolmak, mevcut olmak
biyaene	b-en-	olmak
zanitene, zanaene	zan-en-	bilmek
kerdene	k-en-	etmek, yaban
amaene	y-en-	gelmek
rauştene	urz-en- ra	kalkmak
untene	unc-en-	çekmek, sürmek (zaman)
roniştene	nis-en- ro	oturmak
şiyene	s-on-	gitmek
guriyaene	gur-in-	çalışmak
zeweciyaene	zewec-in-	evlenmek
daene	d-an-	vermek
salıx daene	salıx d-an-	öğretmek, salık vermek
salıx daene	salıx d-an-	öğretmek, salık vermek
nas kerdene	nas k-en-	tanımak
diyaene, vênitene	vên-en-	görmek

Çekim örneği: **wendene** (*wan-en-*) - *okumak* (vurgu: *-en-*):

ez *wan-en-ane* (kısa şekli.: *ez wanon*)
tı *wan-en-a*
o *wan-en-o*
a *wan-en-a*

okuyorum
okuyorsun
okuyor (eril)
okuyor (dişil)

ma *wan-en-ime*
sima *wan-en-ê*
i *wan-en-ê*

okuyoruz
okuyorsunuz
okuyorlar

Olumsuzluk:

Fiil, **nê-** ön eki eklenerek olumsuzlaştırılır, vurgu *nê-* ön ekine yapılır:

ez *nê-wan-en-ane* (*ez nêwanon*) okumuyorum
tı *nê-wan-en-a* okumuyorsun
o *nê-wan-en-o* okumuyor (eril)
a *nê-wan-en-a* okumuyor (dişil) vs.

Amaene “gelmek” fiilinin çekimi ve olumsuzlaştırılışı:

Amaene „gelmek“ fiili, çekim açısından diğer fiilerden farklıdır. Fiilin şimdiki zaman kökeni *y-*’den ibarettir ve olumsuzlaştırıldığında *y-* erişir:

ez *yanane* (*yon*) geliyorum
tı *yena* geliyorsun

ez *ninane* (*ez nin*)
tı *nina*

gelmiyorum
gelmiyorsun

²Anlam olarak Zazaca’daki fiil eki *ro-*, İngilizce’de *sit down* fiilindeki *down* veya Almanca’daki *hinsetzen* fiilindeki *hin-* ekine yakındır.

Alıştırma 6

Lütfen yukarıdaki çizelgede verilen fiillerin herhangi bir kişiye göre çekimini yapınız:

Örneğin: *rauštene - ez urzenane ra, tı wanena, o esto...*

Fiillerin isimleştirilmesi

Master, isim olarak da kullanılabilir. İsimleştirilmiş fiiler dişildir

zanıtene	bilme <i>Zanıtene mı ra:</i> benim bildiğime göre
vatene	söyleme, söylenecek şey, sanma <i>Vatena to esta?:</i> Söyleyecek birşeyin var mı? <i>Vatena dey ra Almanya de kar zafo:</i> Onun (eril) dediğine göre Almanya'da iş çokmuş.
qeseykerdene	konuşma, anlatma <i>Qeseykerdena sima rında:</i> Konuşmanız iyi.

Ap Memed u xalık Saseneme – Mehmet amca ve Şahsenem tezye

Sözcükler:

fotoraf	fotoğraf	Almanki e	Almanca
kokum	yaşlı	tenê	biraz
endi	artık	Saseneme	Şahsenem (isim)
nıka	şimdi	karê çêi	ev işi
mendene (manen-)	kalmak, yaşamak	televizyon	televizyon
Pilemoriye d	Pülümür	şêr kerdene (şêr ken-)	seyretmek, bakmak
... teni	tane (çoğul)	zaf	çok
i hirê domani	o üç çocuk	qewa d	1. kahve 2. kıraathane
amnan	yaz	uca	orada
amnani	yazın	kağıde kay kerdene (k. kay ken-)	kağıt oynamak
hefte e	hafta	sosyolociye d	sosyolojiye
ya... ya ki...	ya ... ya da....	musaene (musen-)	öğrenmek
Tırki e	Türkçe	ke	ki
qesey kerdene (q. ken-)	konuşmak	a ke yena	geldiğinde
... de qesey kerdene	birisiyle konuşmak	khalık	dede
... rê qesey kerdene	birisine birş. anlatmak	pirike d	nine, nene
zon	dil	inu ra	onlardan
zonê xo	kendi dili		

No mormeko fotoraf de ap Memedo. Ap Memed kokumo, 71 serre dero, endi nêgurino. O nıka Almanya de nêmaneno, Pilemoriye de maneno. Yê dey hirê lacê, dı teni ki çêneyê. Dı domani Pilemoriye de nisenê ro, hirê teni ki Almanya derê. Jü lacê Ap Memedi Frankfurt de insat de gurino, jü çêna xo Üniversitê Berlino de wanena. Jü çêna xo ki Pilemoriye de malıma. İ hirê domani amnani Almanya ra yenê Pilemoriye, çar-phonc heftey manenê, sonê. Ses tornê Ap Memedi estê, pêro sonê mekteb. Tornê dey Zazaki rınd nêzanenê, Tırki qesey kenê. Pilemoriye de pêro Zazaki qesey kenê. Ap Memed zonê xo zaf rınd zaneno, Tırki ki zaneno, Almanki tenê zaneno. Namê xanıma xo Sasenema. Saseneme 65 serri dera, khebaniya, Tırki rınd qesey nêkena. A ya karê çêi kena, ya ki çê de nisena ro, televizyon şêr kena. Ap Memed zaf televizyon şêr nêkeno, sono qewa, uca niseno ro, kağıde kay keno, sonde yeno çê.

Torna Ap Memedi Berlin de sosyolociye wanena, jü büro de gurina, jü ki zonê xo ra kitab wanena, Zazaki rınd musena. Namê xo Gulizara. A ke yena Pilemoriye, khalikê xo de, pirika xo de Zazaki qesey kena, inu ra zonê xo musena, sona Almanya, uca maa xo de, piyê xo de qesey kena.

Ders 9: Adın bükünlü hali

Değınildiği gibi, Zazaca'da adın iki hali, yalın ve bükünlü hali var. Bükünlü hal, adın büküldüğü ve hal son eki aldığı anlamına gelir. Ona göre tekil eril ve çoğul adlar hal son eki alır. Eril ad tekil halde **-i** hal son ekini alırken (ünlüyle biten sözcükler **-y** alır), dişil tekil adın bükünlü hal yoktur, olduğu gibi kalır. Bükünlü halde sondan ikinci heceye vurgu yapılır. Çoğul durumda iki cinsiyet için de vurgulu hal son eki **-u (-an-)** geçerlidir.

- eril ad	-i	Örn.: <i>Hesen</i> → <i>Maa Heseni</i>
- dişil ad	-	Örn.: <i>Gule</i> → <i>Piyê Gule</i>
- çoğul	-u	Örn.: <i>domani</i> → <i>Maa domanu</i>
çoğul, koşaç veya iyelik ekiyle:	-an-	Örn.: <i>Gule maa ni domanana</i>

Not:

- **-e** ve **-a** ile biten dişil adlarda ve **-e** ile biten eril adlarda **-e** düşer.
- **-a** ile biten eril adlarda **-a**, **-i** ile biten dişil adlarda **-i** kalır, **-u (-an-)** bükünlü çoğul eki takılır.

dişil:

<i>çêneki</i> → <i>çêneku</i>	<i>xonçey</i> → <i>xonçu</i>
<i>xalıki</i> → <i>xalıku</i>	<i>mangey</i> → <i>mangu</i>
<i>kağıdi</i> → <i>kağıdu</i>	<i>kardjı</i> → <i>kardju</i>

eril:

<i>namey</i> → <i>namu</i>	<i>bıray</i> → <i>bırau</i>
<i>univêrsıtey</i> → <i>univêrsıtu</i>	<i>gay</i> → <i>gau</i>
<i>heftey</i> → <i>heftu</i>	<i>vay</i> → <i>vau</i>

Bükünlü (2. halin) kullanımı:

- ön, orta ve arka ilgeçlerde
- isim tamlamalarında
- belirli direkt nesne³
- yön belirtmede (fiilin hedefi)

a) ön, orta ve arka ilgeçlerde, canlı nesnelere veya belirli cansız nesnelere:

Ön, orta ve arka ilgeçler, Türkçe'deki *-den*, *-de*, *-e*, *ile* hallerine benzer bir işlevi vardır. Zazaca'da ise ilgeçler dahası başlıbaşına sözcük sayılır ve ilgeçe göre ad (nesne) öne, araya veya arkaya geçirilir. Zazaca'da arka, yani addan sonra gelen ilgeçler çoğunluktadır. Bazılarını önceki derslerde tanıdık⁴.

Zazaca'daki ilgeçler, Türkçe'ye çevrildiğinde farklı hollere yakınlık arzeder:

Ön ilgeçler	Türkçesi	Örnek
ebe, be	ile	<i>Ez ebe otoboz sonane kar.</i>
ebe, be⁵	-e/-a (yön belirten)	<i>O be to se keno?</i>
hata, hata ke	-e kadar	<i>A hata ke yena, sate bena hawtine.</i>
pê	ile, aracılığıyla	<i>Tı pê çınay sona kar?</i>
bê	olmadan, -siz	<i>A bê mı yena çê sima.</i>
vera, verba, verbe	-e karşı, -e doğru	<i>Ma sonime verba mekteb.</i>
Arka ilgeçler	Türkçesi	Örnek
de⁶, der-	-de	<i>İ nıka dewe derê ya ki dewe de niyê?</i>
ra	-den	<i>Tı kotı ra yena?</i>
rê	-e (yön belirten), için	<i>Pirike mı rê sanıke qesey kena.</i>
ro	-e doğru, -in yönünde	<i>Sıma kotı ro sonê?</i>
ver	-den dolayı, -in yüzünden	<i>A mı ver ita ra sona.</i>

³ direkt nesne, Türkçe'deki *-i* halidir

⁴ Birçok sözcük ise, örneğin *zê*, *serba* gibileri ön ilgeç diye algılanmakta, halbuki bunlar da bir ad tamlamasıdır, sadece başka dile çevrildiğinde ilgeç işlevi gibi görünür. Sonraki derslerde bu konu işlenecek.

⁵ Bu ön ilgeç seyrek ve belirli fiillerde kullanılır, kimi zaman da yön göstermede pekiştirici işlevi olan bir edattır.

⁶ Bazı durumlar, örneğin *„mı de qesey kena“*, *„mı de yena“* Türkçe'ye çevrildiğinde „ile“ anlamına gelir.

Era, ero gibi ön ilgeçler veya *piro, pira, tiro, tira, vero, vera* gibi sadece fiillerle birlikte kullanılan ilgeçlerin mesela Almanca'da da olduğu gibi Zazaca'da da olan çokluğundan ve dersi zorlaştırmaması amacıyla ötürü sonraki derslerde işlenecek.

Orta ilgeç	Türkçesi	Örnek
ebe, be ... ra	ile, birlikte; ve	<i>Ez be to ra sonime mekteb.</i>

İlgili nesnenin canlı veya belirli cansız olduğu taktirde, ama herhangi nesnenin çoğul olduğunda her halükarda ilgeçle kullanıldığında, ona göre hal soneki alır, bükünlü hale dönüşür⁷:

Ap Memedî ra	Mehmet amcadan	i kitabî de ⁸	o kitapta (belirli)
doxtorî ra yena	(erkek) doktordan geliyor	ağay rê gurinê	ağaya çalışıyorlar
doxtore ra yeno	(bayan) doktordan geliyor	doxtore de sono	(bayan) doktorla gidiyor
doxtorû ra yena	doktorlardan geliyor	ağau rê gurinê	ağalara çalışıyorlar

b) isim tamlamalarında

Dilbilgisi 6'dan bildiğimiz gibi, iki ad arasında iyelik ilişkisi olduğunda iyelik eki ile birleştirilir. Tamlanan, önde duran ad cinsiyete göre *-ê / -a* iyelik ekini alır. Tamlayan ad ise, bu durumda iyelik zamiri veya adın kendisinin canlı veya cansız olsun, her halükarda bükünlü haldedir:

pirik - a Hesên -i

tamlanan ad iyelik eki tamlayan ad bükünlü hal soneki

torna apî	amcanın (kız) tornu	çêna xalî	dayının kızı
tornê amike	halanın (erkek) tornu	çêna xalike	teyzenin kızı
tornê apû	amcaların torunları	çênê xalû	dayıların kızları
tornê amikû	halaların torunları	çênê xaliku	teyzelerin kızları

c) belirli direkt canlı nesnede veya belirli cansız nesnelere:

Geçişli fiili olan basit bir cümle, özne, nesne ve yüklemden oluşur. Geçişli fiillerin direkt bir nesnesi vardır ve edilgen hale de geçebilirler. Bu demektir ki, eylemin taşıyıcısı olan özne, yüklemiyle (fiil) nesneyi işliyor.

Özne yalın haldeyken, canlı adlı olan eril nesnelere ve de cansız, ama belirli eril nesnelere şimdiki zamanda bükünlü haldedir, yani *-i* hal sonekini alır.

belirsiz canlı (adsız) veya cansız eril nesnelere bükünlü hal sonekini almaz. Nesne çoğul olduğunda ise her halükarda – belirli veya belirsiz, canlı veya cansız, çoğul bükünlü soneki olan *-u / -an-* ekini alır.

Şahıs zamirleri kullanıldığında ise her durumda nesne 2. haldedir, çünkü nesnelere belirlidir.

O inu nas keno – „O (eril) onları tanıyor“

	özne olarak	nesne olarak	özne olarak	nesne olarak
1.	ez	mî	ma	ma
2.	tî	to	sîma	sîma
3.	o	ey	i	inu
	a	ae		

Heyder Heseni -i nas keno

özne nesne bükünlü hal eki yüklem

‘Haydar Hasan’ı tanıyor’

- Canlı, belirli nesne, tekil:

ez Heyderî nas kenane	ben Haydar’ı tanıyorum	(kıyas: <i>ez ey⁹ nas kenane</i>)
ez Heyderê ma nas kenane	ben bizim Haydar’ı tanıyorum	
ez i Heyderî nas kenane	ben o Haydar’ı tanıyorum	
tî Viale nas kena	sen Viale’yi tanıyorsun	(kıyas: <i>tî ae nas kena</i>)
tî a Viale nas kena	sen o Viale’yi tanıyorsun	(von dem die Rede ist; hindeutend)
a i heşî vênena	o (dişil) o ayıyı görüyor	(kıyas: <i>a ey vênena</i>)

- Canlı, belirsiz nesne, tekil:

⁷ Cansız veya belirsiz bir nesnede bükünlü hal sonekini almaz, *Erzingan* → *Erzingan ra* örneğinde olduğu gibi.

⁸ belirsiz, herhangi bir kitap için: *kitab de* denilirdi

⁹ Direkt nesnede şahıs 3. zamirleri sadece bu şekilde kullanılır: **ey, ae, inu** verwendet, yani *dey, dae, dinu deçîil!*

a jü hes vênena o bir ayı görüyor
sıma jü mormek vênene siz bir adam görüyorsunuz

- Cansız, belirsiz nesne, tekil:

ma jü bon vênenime biz bir ev görüyoruz
ez zon zanane ben dil biliyorum

- Cansız, belirli nesne, tekil:

ma i boni vênenime biz o evi görüyoruz
ez ni zoni zanane ben bu dili biliyorum

- Canlı, belirli nesne, çoğul:

o domanu vêneno o çocukları görüyor (*kıyas: o inu vêneno*)
o domananê ma vêneno o bizim çocukları görüyor
o ni domanu nas keno o bu çocukları tanıyor (*kıyas: o ninu nas keno*)

- Cansız, belirli nesne, çoğul:

ma bonu vênenime biz evleri görüyoruz
ez xeylê zonu zanane ben çok dil biliyorum
ez taê zonanê Ewropa zanane ben bazı Avrupa dillerini bilirim
a kitabı wanena o kitapları okuyor (*kıyas: a inu wanena*)

- Cansız, belirli nesler, çoğul:

ma i bonu vênenime biz o evleri görüyoruz
ez ni zonu zanane ben bu dilleri biliyorum
a ni kitabı wanena o bu kitapları okuyor
a kitabanê Heyderî wanena o Haydar'ın kitaplarını okuyor

d) **belirli canlı nesnede veya belirli cansız nesneli yönelme durumu (nesneden sonra fiilin hedefi):**

Belirli fiillerde, örneğin *şiyene*, *amaene*, *cıdaene* (*dan- cı*) gibi, nesne yüklemden sonra yer aldığı indirekt, fiilin yönlendirdiği bir nesne olur.

Piyê mı kitab -u dano mı

özne nesne bükün soneki yüklem indirekt nesne.

'Babam kitapları bana veriyor'

Hal belirlemesi c)'deki gibidir:

ez sonane doxtorî doktora gidiyorum
tı defter dana nî mormekî sen bu adama defter veriyorsun
o sono doxtore (bayan) doktora gidiyor
sıma sonê mektebu okullara gidiyorsunuz

Not:

Olumsuz cümlede genelde yüklem (fiil) dolaylı nesneden sonra gelir (tüm şivelerde değil):

ez doxtorî nêsonane; tı defter ni mormekî nêdana; o doxtorî nêsono; sıma mektebu nêsonê.

Alıştırma 7

Lütfen aşağıdaki cümleleri Zazaca'ya çevirin!

Memed (Mehmet) Amca'dan geliyor. Yarın doktora gidiyor. Memed Amca'nın kızı Viale de üniversitedeki bayan doktora gidiyor. Komşuların çocukları Memed Amca'yı iyi tanır, ama kızını iyi tanımazlar. Memed Amca da çocukları iyi tanır, ama isimlerini iyi bilmez. Onlara kitap verir. Çocuklar kitapları okur. Kızı Viale üniversiteye gidiyor. Evde kitapları okuyor. Memed Amca'nın oğlu Uşên (Hüseyin) İzmir'de oturuyor. İnşaatta çalışıyor. İki çocuğu var. Memed Amca'nın torunları olur. Okula gidiyorlar. Uşên'in oğlu Hesen 10 yaşında. Fidane Hese'nin kızkardeşi olur. Fidane yedi yaşında.

İmla: Kaynaştırma harfleri “y” ve “w” ne zaman kullanılır?

“y” ve “w” harfleri Zazaca’da kaynaştırma harfleri olarak da işlev görür.

Kaynaştırma harfi Y

Kural: **–i** veya **–ü** vurgulu okunduğunda, sonradan gelen ünlüden önce bir **–y** alır. **–i** veya **–ü** ünlülerinde vurgu olmadığı takdirde **–y** almazlar.

vurgulu i + ünlü:

pi + ê mı → *piyê mı*

iştiri + o → *no iştiriyo* ‘bu boynuz’

khebani + e → *khebaniye*

ni + a / ê / o → *niya, niyê...* ‘değil’

vurgusuz i + Vokal:

kardi + a / ê → *kardia to*

no bonê Hesenio ‘bu Hasan’ın evi’

na kardia Hesenia ‘bu Hasan’ın bıçağı’

nia ‘böyle’

a nia niya ‘o (dişil) böyle değil’

Kaynaştırma harfi W

Bir kişi zamiri, sıfat veya dişil bir ad **–a** ile bittiği takdirde, koşaç durumunda sonraki gelen **–a** ünlüsünden önce bir **–w** alır:

sandalya → *Na sandalyawa* ‘Bu sandalyedir’

ma → *A jüye çêna mawa* ‘Bu bizim kızımız’

vurgulu ü + ünlü:

çü + o → *no jü çüyo* ‘bu bir çubuk’

parşü + e → *parşüye* ‘kaburga’ (d)

tü + e → *tüye* ‘dut’ (d)

jü + a / e / o → *a jüye* ‘o biri’

İkili ünlü –üa-

jüa ‘kuru’

şüane ‘çoban’ (e)

çüal ‘çuval’

şia → *Masa şiawa?* ‘Bu masa siyah’

ma → *Tı piyê mawa* ‘Sen babamızsın’

Ders 10: Gulizare lewê khalık u pirika xo de – Gülüzar dedesiyle nenesinin yanında

Sözcükler:

sanıke *d*
lewe *e*
lewê ... de
lewê ...
sona lewê pirika xo
vatene (van-)
sanıku vatene (s. van-)
ya ki
hêkate *d*
hêkate qesey kerdene
pil
hona
... ra has kerdene (has ken-)
kes
cı rê
waxt
waxtê keşî çino
coka
waştene (wazen-)
xeylê
lawıke *d*
lawıke vatene (lawıke van-)

masal
yanı
...nin yanında
...’nin yanı(na)
nenesinin yanına gidiyor
söylemek, anlatmak
masal anlatmak
ya da, veya
hikaye, öykü
hikaye anlatmak
büyük (yaşça)
henüz, daha
brsni. sevmek
kişi, kimse
ona [iki cinsiyet için]
zaman, vakit
kimsenin vakti yok
ondan ötürü, o yüzden
istemek
çok, hayli
türkü
türkü söylemek

çê *e*
zê; jê ...
zê Ap Memedi
her
her rae
lawıka „Cani Cani“
sair
hama
rewra
wes biyene
wes niyo
Dêsim
milet
jü ki
zaf wes
mesela *d*
huyiyaene (huyin-)
ebe meselanê dey huyına
rocê
vetene (vecen-)

burda: aile
... gibi
Mehmet amca gibi
her
her defa(sında)
„Cani Cani“ türküsü
1. ozan 2. şair
ama
çoktan
sağ olmak, hayatta olmak
hayatta değil
Dersim (Dersim bölgesi)
millet
bir de, ve, ayrıca
çok güzel, hoş
mesele, fıkrâ
gülmek
meselelerine güler
birgün
çıkarmak

Pirika Gulizare sanıku rınd zanena. Gulizare sona lewê pirika xo, nisen ro, pirika xo ki ae rê jü sanıke vana ya ki jü hêkate qesey kena. Gulizare endi domane niya, nıka pıla, wanena, sona universite, hama sanıku ra hona ki zaf has kena. Almanya de kes cı rê sanıku qesey nêkena, pêro sonê kar, waxtê keşi çino. A coka pirika xo ra sanıke wazena. Khalikê dae Ap Memed ki xeylê lawıku zaneno. Gulizare lawıku ra ki zaf has kena. Çê Gulizare de kes zê Ap Memedi lawıku nêvano. Gulizare her rae xhalikê xo ra lawıka "Cani Cani" wazena. Na lawıke, lawıka Ap Memedi niya, yê Sa Heyderia. Sa Heyder jü sairo, hama rewra wes niyo; Dêsım de milet ey zaneno.

Jü ki Ap Alibeg esto, biraê Ap Memedio. Çê Ap Alibegi lewê çê Ap Memedi dero. O ki zaf wes meselu qesey keno. Gulizare ebe meselanê Ap Alibegi zaf huyına. Vana, "Ap Alibeg, ez sanıkanê pirika xo ra, jü ki meselanê to ra rocê jü kitab vecenane!"

Dilbilgisi 8: Bükünlü halde (nesne hali) iyelik eki ve koşaç

Bükünlü halde ada koşaç veya iyelik eki takılabilir. Tamlayan ad, yani arkaya gelen ad, dilbilgisi 6'da da olduğu gibi kendi cinsiyetine göre iyelik eki alır. Çoğul halde **-an-** sonekini ekemek gerek. Koşaç, yani **-dır** ek fiili, tamlanan (öne gelen) ada göre çekilir:

İyelik eki ilavesiyle:

lacê amıke → *lacê amıka* mı

çêna xalî → *çêna xalê to*

kıtabê Gulizare → *kıtabê Gulizara sıma*

qelega Heseni → *qelega Hesene ma*

Koşaç ile:

no lacê amıko

na çêna xalîa

no kıtabê Gulizaro

a qelega Heseni

iyelik eki ve koşaç ile:

no lacê amıka mino

na çêna xalê tuya

no kıtabê Gulizara sımao

na qelega Hesene mawa

çoğul:

lacê amıku → *lacê amıkanê mı*

çêne xalu → *çêne xalanê to*

malıma domanu → *malıma domananê ma*

malimê domanu → *malimê domananê ma*

çoğul ve koşaç:

ni lacê amıkanê

ni çêne xalanê

na malıma domananê

ni malimê domananê

ni lacê amıkanê minê

ni çêne xalanê tuye

na malıma domananê mawa

ni malimê domananê maê

Ders 11 – Weli sono sole herineno – Veli tuz almaya gidiyor

Sözcükler:

sole *d* – tuz

herinaene (herinen-) – satın almak

Sarız –Kayseri'nin bir ilçesi

dewe *d* – köy

Ortili *e* – Sarız'ın bir köyü; Küçük Örtülü

Qeyseriye *d* – Kayseri

tım – hep, daima

mendene (manen-) – kalmak

jêde – çok

teber – dışarı

zaf senık – çok az

cêniye – hanım, nikahlı kadın

cı ra pers kerdene (pers ken-) – birisine sormak

mormek – burda: herif : adam (hitap şekli)

sodıra, çhike ra – sabahtan. sabahın erken saati

suke *d* – şehir

ardene (an-) - getirmek

ewro – bugün

yene *e* - cuma

seme *e* – Cumartesi

tı ke ... – eğer sen ...

kiloê – bir kilo

biyaene (ben-) – olmak. Burda: mümkün olmak

beno seme – Cumartesi oluyor

raşt biyaene (ben- raşt) – kalkıp yola çıkmak

cêrêniye *d* – alt taraf, altı

susa *d* – şoseyolu, karayol

vındetene (vınden-) – durmak, beklemek

ero cı niştene (nisen- ro cı) – binmek

war amaene (yen- war) – inmek

bazar – pazar

hem ... hem ... - hem ..., hem ...

feteliyaene (fetelin-) – gezmek

iyê ke ... - onlar ki ...; (fiil) ...lar

rotene (rosen-) – satmak

waştene (wazen-) – istemek

bê sole – tuzsuz, tuz olmadan

yacêraene (cêren- ya) – geri dönmek

Sarız de jü dewe esta, namê xo Ortiliyo. A dewe de Zazaki qesey kenê. Sarız yê Qeyseriyo.

Ortili de jü mormek esto, namê xo Weliyo, 59 serri dero. Weli tım dewe de maneno, jêde dewe ra teber nêsono, Tırki zaf senık

zaneno. Rocê cêniya Weli, Elife, yena, Weli ra pers kena, vana,

- Mormek, çê de sole çina. Meşte sodira sona, ma rê suke ra sole ana? Weli vano,

- Heya. Ewro yeneo, meşte semeo. Ez çhike ra urzenane ra, sonane suke, sole herinenane. Elife vana,

- Hama, tı ke sole herinena, kiloê sole vist u phonc (Lira) ra jêde nêbeno!

Beno seme. Weli çhike ra sate çarine de urzeno ra, tenê ara xo keno, beno raşt, sono suke. Sono cêrêniya dewe, susa de hata ke otobozê suke yeno, vındeno. Otoboz yeno, Weli niseno ro cı. Suke de yeno war, sono bazar. Bazar de hem fetelino, hem fiatê sole pers keno.

- Sen tuz kilosu qaça satıyor?

Kami ra ke pers keno, mormeko ke sole roseno, vano,

- Kilosu yirmibeşe! Weli vano,

- Yox, xanım dedi, vist u phonc'dan yuxari olmaz!

ÿê ke sole rosenê, nêzanê "vist u phonc" çıko, nêzanê Weli inu ra çı wazeno.

Beno verasan, Weli bê sole cêreno ya, sono dewe. Eke yeno dewe, cêniya xo Elife cı ra pers kena, vana,

- Ma, mormek, sole kotia? Weli vano,

- Ma, tı vana sole, vana kiloê xo vist u phonc ra jêde nêbena. Bazar de pêro vanê "yirmibes yirmibes", kes nêvano "vist u phonc vist u phonc!"

Haftanın günleri

dıseme (pey-bazar)	<i>pazartesi</i>	roca dısemiye (pey-bazare)	<i>pazartesi günü</i>
şêseme	<i>salı</i>	roca şêsemiye	<i>salı günü</i>
çarseme	<i>çarşamba</i>	roca çarsemiye	<i>çarşamba günü</i>
phoseme	<i>perşembe</i>	roca phosemiye	<i>perşembe günü</i>
yene	<i>cuma</i>	roca yeniye	<i>cuma günü</i>
seme (pey-yene)	<i>cumartesi</i>	roca semiye (pey-yeniye)	<i>cumartesi günü</i>
bazar	<i>pazar</i>	roca bazare	<i>pazar günü</i>
ewro		roca ewroêne	
vijêri	<i>bugün</i>	roca vijêrêne	<i>dün</i>
meşte	<i>yarın</i>	perey	<i>geçen gün</i>
birro, bürro; roca bine	<i>öbür gün</i>	perarey	<i>üç gün önce</i>
emso, esmo	<i>bu akşam</i>	betirperarey	<i>dört gün önce</i>
emser	<i>bu yıl</i>	serrêna	<i>gelecek yıl</i>
		serrtirêna, seterrêna	<i>iki yıl sonra</i>
par	<i>geçen yıl, geçen sene</i>	pêrar	<i>iki yıl önce</i>
		betirpêrar	<i>üç yıl önce</i>

Alıştırma 7

Lütfen her haftanın günü ve gün zarfı (bugün, yarın ...) için kendinizin veya başkasının eylemini anlatan **Zazaca** bir cümle kurunuz. **Örn.:** *Ez dıseme (roca dısemiye) sonane kar. A meşte mekteb nêsona.*

Soru zamirleri

Aşağıda Zazaca'da olan en önemli soru zamirleri çizelgede örnek cümlelerle yer almaktadır.

Soru zamirleri cümlede daima vurgu taşır; bilinen vurgu kuralına karşın soru zamiri birinci hecede vurguludur.

Soru zamirleri Zazaca'da **k-**, **ç-** veya **s-** ile başlar. Kimi soru zamirlerinin Türkçe'de aynı anlama gelebilir ve farklılıklarını belirtmek de maalesef zordur. Ondan ötürü, öğrenim esnasında zamirleri kullanım durumuna göre kalıp şeklinde akılda tutulması tavsiye edilir.

Soru zamiri genelde cümlede sorulan şeyin yerinde olur.

Sözcükler:

ri e – yüz, surat

riyê .. ra – ...'nin yüzünden

çike, çıra ke – çünkü, zira

coka, coke ra, a ri ra – bundan ötürü, onun için

çınay rê (çiki rê) beno? – neye yarar?

thawaê, çiyê – (soru ve olumsuz yanıtta) herhangi birşey

waxt, taw – vakit, zaman

melmeket – melekete

nia – böyle, şöyle

heni – öyle

hunde – kadar; bu kadar

derg – uzun

Soru Zamiri	Türkçe karşılığı	Örnek	Örnek yanıt
çı	ne	Tı çı wanena?	Ez kitabı wanenane.
çık	ne (koşaç veya iyelik ekiyle)	Namê to çiko?	Namê mı Delala.
çiba	ne, ney (durum veya eşya için)	No çiko, çibao?	Kes nêzano, çiko, çibao.
çınay ra, riyê çınay ra	neden ötürü, neden	A çınay ra nina çê ma?	A riyê to ra nina çê ma.
çınay rê	ne için, niye	No çınay rê beno?	No thawaê rê nêbeno.
çituri, çitan	nasıl	Sima çituri sonê kar?	Ma ebe arebe sonime kar
çıra, ça, çae	neden, niye	O çıra nêgurino?	Çike nêweso, a ri ra nêgurino.
çı waxt, çı taw	ne zaman	İ çı waxt yenê ita?	İ phoseme yenê ita.
çı waxto, çı tawo	ne zamandan beri	Tı çı waxto malıma?	Ez 3 serri malımane.
çand	kaç	Sima çand wa u biraê?	Ma 1 bira, 4 wayme.
çıqa, çıqaşı	ne kadar	Melisa nika çıqa pıla?	A nika nia hunde pıla, ha.
key	ne zaman	Viale key sona mekteb?	Viale serrêna sona mekteb
kam	kim	Heyder kamo?	Heyder piyê Delalo.
kami	kimi, kimin, kime	A kami vênena?	A çêna xo vênena.
		Weli kami rê sole ano?	Weli çê xo rê sole ano.
		Gulizare torna kamia?	A torna Ap Memedia.
kamci	hangi, hangisi	Tı kamci melmeket rawa?	Ez Tekman rawane.
koti, koti de	nerde, nere	Sima meşte kotiê?	Ma meşte suke derime.
kata ..., ... koti, koti ro	nereye	A kata sona / sona koti?	A sona çarşı.
koti ra	nerden	İ koti ra nae zanenê?	Maa Heseni ra zanenê.
ku	nerde (hareketli nesnelere için)	Lacê mı kuyo?	Lacê to çê Ali dero.
se	ne (kerdene/vatene/biyaene fiillerinde)	O to ra se vano?	Vano, qelema mı çına.
se	nasıl, ne tür	Sima zonê ma se musenê?	Ma sonime kurs.
senê	ne biçim, nasıl	No senê karo, tı vana?	No karê universiteyo.
senên	nasıl, ne şekile	O mormeko ke tı vana, senêno?	O mormek zaf dergo.

Alıştırma 8

Lütfen aşağıdaki soru-yanıt cümlelerini doğru olan soru zamirini boşluklara doldurarak tamamlayın.

Örn.: Ewro **kam** yeno çê sima? – Ewro waa mı yena çê ma.

- Biraê Saseneme _____ sono melmeket? – O serrêna sono melmeket.
- Ni kitabı ra _____ kitabê tüyo? – Ano kitabê mîno.
- Gulizare Ap Memedi ra _____ wazena? – A Ap Memedi ra lawıku wazena.
- Uşên _____ Pilemoriye de nêmaneno? – Çike uca cı rê kar çino.
- _____ dewe de maneno? – Ap Alibeg dewe de maneno.
- Halê maa to _____? – Halê maa mı rîndo, tı wes be!
- Weli _____ sono? – Weli sono suke.
- Ma, Weli suke de _____ keno? – O sono sole herineno.
- Defterê mı _____? – Defterê to nuyo.
- Çêna ma _____? – A mekteb dera.
- Tı _____ serri dera? – Ez 33 serri derane.
- Xalê maa to _____ rao? – O ki dewa ma rao.

Dilbilgisi 9: Yalın ve bükünlü halde sıfat nitelemesi

Adı belirleyen sıfat Zazaca'da arkaya gelir. Belirlenen ad sıfat eki alır, sıfat kendisi ise dişil veya çoğul adlarda da ek alır. Sıfat nitelemesinde de bükünlü hal mevcut.

Sıfat nitelemesindeki kullanılan ekler:

- eril adlarda: **-o** Sıfat özne halinde ek almaz. Bükünlü halde ad **-ê** eki, önda **-î** eki alır
- dişil adlarda: **-a** İki halde de sıfat **-e** ekini alır.
- çoğul: **-ê** Sıfat yalın halde **-î** ekini alır. Ad bükünlü halde çoğul son eki **-an-** ve sıfat niteleme eki **-ê** alır, sıfat da çoğul son eki **-u / -an-** alır.

Yalın hal:

sıfatın sonesi ünsüz ise:

Eril:	<i>bıra : pil →</i>	<i>bırao pil</i>	<i>büyük kardeş (ağabey)</i>
Dişil:	<i>wae : pil →</i>	<i>waa pile</i>	<i>büyük kızkardeş (abla)</i>
Çoğul (e):	<i>biray : qıç →</i>	<i>bıraê qıcı</i>	<i>küçük (erkek) kardeşler</i>
Çoğul (d):	<i>way : qıç →</i>	<i>waê qıcı</i>	<i>küçük kızkardeşler (bacılar)</i>

sıfat sonesi ünlü ise:

-a sonesli sıfat:

Eril:	<i>çê : hira →</i>	<i>çêo hira</i>	<i>geniş ev</i>
Dişil:	<i>oda : hira →</i>	<i>oda hirae</i>	<i>geniş oda</i>
Çoğul (e):	<i>çêi : hira →</i>	<i>çê hiray</i>	<i>geniş evler</i>
Çoğul (d):	<i>odey : hira →</i>	<i>odê hiray</i>	<i>geniş odalar</i>

Vurgulu -e sonesli sıfat

Eril:	<i>bon : newe →</i>	<i>bono newe</i>	<i>yeni ev</i>
Dişil:	<i>sate : newe →</i>	<i>sata newiye</i>	<i>yeni saat</i>
Çoğul (e):	<i>boni : newe →</i>	<i>bonê newey</i>	<i>yeni evler</i>
Çoğul (d):	<i>sati : newe →</i>	<i>satê newey</i>	<i>yeni saatler</i>

Dikkat: sıfat -e sonesli olduğunda, dişil ad belirlemelerinde -iye son ekini alır!

-ê sonesli sıfat (tek bilinen örnek: sîpê):

Eril:	<i>defter : sîpê →</i>	<i>deftero sîpê</i>	<i>beyaz defter</i>
Dişil:	<i>masa : sîpê →</i>	<i>masa sîpiye</i>	<i>beyaz masa</i>
Çoğul (e):	<i>defteri : sîpê →</i>	<i>defterê sîpêy</i>	<i>beyaz defterler</i>
Çoğul (d):	<i>masey : sîpê →</i>	<i>masê sîpey</i>	<i>beyaz masalar</i>

Vurgulu -î sonesli sıfat

Eril:	<i>ca : tari →</i>	<i>cao tari</i>	<i>karanlık yer</i>
Dişil:	<i>qeleme : bari →</i>	<i>qeleva bariye</i>	<i>ince kalem</i>
Çoğul (e):	<i>cay : tari →</i>	<i>caê tariy</i>	<i>karanlık yerler</i>
Çoğul (d):	<i>qelemi : bari →</i>	<i>qelevê bariy</i>	<i>ince kalemler</i>

Bükünlü hal

(iki cinsiyet için)

mormek : kokum →

mordemi : kokumi →

Örn. **dolaysız nesne:**

mormekê kokumi

mordemanê kokumu

ez i mormekê kokumi vênene

ez mordemanê kokumu vênene

yaşlı adamı(n)/adama

yaşlı insanları(n)/insanlara

yaşlı adamı görüyorum

yaşlı insanları görüyorum

domani : qıcı →

Örn. **iyelik tamlaması:**

domananê qıcu

no kayê domananê qıcanı

küçük çocukları(n)/çocuklara

bu küçük çocukların oyunu

doxtori : rındi →

Örn.: **Yönelme durumu:**

doxtoranê rındu

a sona doxtoranê rındu

iyi doktorları(n)/doktorlara

o iyi doktorlara gider

arebey : newey →

Örn. **arka ilgeç ile:**

arabanê newu

o arabanê newu ra jüyê wazeno

yeni arabaları(n)/arabaların

o yeni arabalardan birini istiyor

Koşaç ve olumsuzluk durumu:

No ciamord lacê i mormekê kokumiyo?

Bu delikanlı o adamın oğlu mu?

No biraio pilo, a waa qıca, ni ki biraê qıcê.

Bu ağabey, o kızkardeş, bunlar da küçük kardeşler.

No kayê domananê qıcu niyo.

Bu küçük çocukların oyunu değil.

Sıfatsal izafeler ve sıfat soneklere tabelası:

	Yalın Hal		Bükünlü Hal	
	İzafe	sıfat soneki	İzafe	sıfat soneki
<i>eril</i>	-o	-	-ê	-i
<i>dişil</i>	-a	-e	-a	-e
<i>çoğul</i>	-ê	-i	-anê	-u / -an-

Alıştırma 8

Aşağıdaki sıfatlı cümleleri yukardaki şemaya göre Zazaca'ya çeviriniz!

Sözcükler:

rındek – güzel
teng – dar
şia – kara, siyah
sur – kırmızı
zerd – sarı
her – eşek
gewr – gri

asmên - gök
khewe – mavi (bitkiler için 'yeşil')
vas - ot
derg – uzun
mêrde – erkek, eş, koca
kılm, kılmek - kısa

- Bu şehir güzel değil.
- Dar oda.
- Kara ayılar görüyoruz.
- O (bayan) kırmızı defterleri satın alıyor.
- Sarı evin odası.
- Gri eşek gitmiyor.
- Mavi gök güzel.
- Gri eşeklere ot veriyorsun.
- O (bay) uzun kalemi görüyor.
- Kısa kadının kocası uzun.

Ders 12 – DönüŖlü Zamir “xo”

Bundan önceki derslerde dönüŖlü zamir de sözcüklerde yer almıŖtı. Bu bölümde ise onun işlevi dilbilgisel olarak açıklanacak. DönüŖümlü zamir **xo**, bağlama bağlı olarak Türkçe’de karşılığı *kendi(si)* denilebilir, fakat bazan da kişi, sayı, cinsiyet ve ismin haline göre değişmeksizin doğal bir kişi zamiri gibi işler.

DönüŖlü zamirin işlevi:

a) Bir cümlenin içinde bir önerme cümlenin öznesiyle gönderme (referans) açısından eşit olduğunda tüm kişiler, sayılar ve cinsiyetler için belirir. Fiil, eyleyeni veya özneyi baz alır:

ez xo vênene	‘ben kendimi görüyorum’	ma xo vênenime (vêneme)	‘biz kendimizi görüyoruz’
tı xo vênena	‘sen kendini görüyorsun’	sima xo vênene	‘siz kendinizi görüyorsunuz’
o xo vêneno	‘o (eril) kendini görüyor’	i xo vênene	‘onlar kendilerini görüyor’
a xo vênena	‘o (dişil) kendini görüyor’		

Wiy, na xo se kena! ‘Aa, şuna bak! (*birebir*: bu kendisini ne yapıyor)’

Dikkat: Ez mı vênene, tı to vênena gib cümle kurguları yanlıştır!

Ad tamlamaları için de geçerli:

o mı rê mesela xo qesey keno ‘bana (kendi) hikayesini anlattı’
Karşılaştırın: **o mı rê mesela dey qesey keno** ‘bana onun hikayesini anlattı’ (başka bir kişinin)
a domanê xo ra zaf has kena ‘(kendi) çocuklarını çok seviyor’
kam ke sari rê berbeno, çimanê xo ra beno ‘eloğlu için ağlayan gözlerinden olur’ (atasözü)

(e)be xo ‘kendisi, kendi başına’:

çêna mı ebe xo sona mekteb ‘kızım kendi başına okula gidiyor’
meşte i be xo yenê ita ‘yarın kendileri buraya gelecek’
ma be xo ‘biz bize’

Koşaç veya İzafe eklendiğinde **xu-**ya dönüşür:

ma be xuyme ‘biz bizemiz’
no piyê xuyo ‘bu onun (öz) babası’

xo xo de, xo xo rê ‘kendi kendiyile, kendi kendine’:

o xo xo de qesey keno ‘kendi kendine konuşuyor’
a xo xo rê huyina ‘kendi kendine gülüyor’

xo be xo ‘kendi kendine (toplum veya bir kollektif anlamında)’:

ma sari rê rındime, xo be xo rê xêrê ma çino ‘başkalarına iyiyiz, ama kendimize hayrımız yok’

xo rê ‘sadece, kendine’, çoğu zaman pekiştirme olarak da kullanılır

xo rê heni ‘öylesine’
xo rê sono, kuno ra ‘gidip uzanıyor’

b) 3. kişinin (eril, dişil, tekil veya çoğul) dönüŖlü olmayan iyelik durumunda da bir kişi zamiri gibi kullanılabilir:

waa xo vana ‘kızkardeşi söylüyor’
domanê xo çinê ‘çocukları yok’

xora ‘zaten’ anlamında kullanıldığında kaynaşmış olduğundan ötürü bitişik yazılır.

Sözcükler:

mode e - moda
pantoli (*çoğul sözcük*) – pantolon
serm – ayıp, utanma
hona – daha, henüz
newe – yeni. Hona newe – daha yeni
paykerdene (ken- pay) – giyinmek
Eze, Ejima – kadın ismi, Azime
cite d – çift .Cité – bir çift
guretene (cên-) – almak, satın almak
xo ra daene (dan- xo ra) – giyinmek (*pıra daene*'den)
qayt kerdene (qayt ken-) – bakmak
feteliyaene (fetelin-) – gezmek
tabi – tabii
ayb – ayıp
bê! – gel!
vece! – çıkar
nıka – şimdi. Nıka ke... – eğer şimdi
ciran – komşu (genelde *çoğul*)
der u cirani – kapı komşu
diyaene/vênitene (vênen-) – görmek
qayt kerê – bakın!
pê ... şikiyaene (pê ... şikin-) – başetmek
serrud – şımarık
(e)ro cı cêraene (cêren- ro cı) – birisine dönmek

mı rê çı! – bana ne!
teseliya xo berrina – umudu kesiliyor
ca verdaene – bırakmak
kinci (*çoğul*) – elbise
vetene (vecen-) – çıkarmak
rut – çıplak
rut biyaene (ben- rut) – çıplak olmak
teber - dışarı
werte e – orta
mala d – mahalle
ri e – yüz
çarnaene (çarmen-) – çevirmek
milet - millet
bıra bıra! – Kardeşim! Yahu!
pia – beraber
çiyê - birşey
qesa d – söz; atasözü; cümle
verên – eski, yaşlı kesim; verêni: eskiler
qesa verênu: atasözü
derd - dert
kutık – köpek
wayir – sahip

Okuma parçası – No modeo mode!¹⁰

Ma serranê 1970i derime. O waxt dewu de pantolu çênu rê zaf serm vênênê. Dewe de çêney hona newe pantolu kenê pay. Çêna Ap Heseni Eze (Ejima) ki citê pantolu cêna, dana xo ra. Ap Heseni qayt keno ke çêna xo Eze ebe pantolu fetelina. Tabi nae nêwazeno. Eze ra vano: "Aybo, sermo! Çêna mı, bê, ni pantolu vece! Nıka ke der u cirani vênênê, nêvanê, 'qayt kerê, na çêna Hesenia, ne aybo, ne sermo'?"

Ma u pi pê çêna xo nêşkinê. Eza serrude cêrena ro piyê xo, vana: "Mı rê çı, kam se vano; no modeo mode!" Ap Heseni, teseliya xo berrina, ca verdano. Sono, oda de kincanê xo veceno, beno rut, sono teber, wertê mala de fetelino. Cêniy – ciamordi, kam ke ey vêneno, riyê xo çarmeno. Vanê: "Ap Heseni, ayb niyo, tı ni serru de wertê dewe de rut fetelina?" Ap Heseni cêreno ro miletî: "Bıra bıra; ma, sîma hona nêzanenê, no modeo, modeo!"

Alıştırma 9

Lütfen dönüşlü veya kişi zamirini doldurun!

- Eze ____ rê pantolu cêna, kena pay (kendisine).
- Eze ____ rê pantolu cêna (ona).
- Mae ebe çêna ____ ra pia sona suke (kendi).
- Ma ____ rınd zanime (kendimizi).
- Tı çiyê nêzana, ____ ____ rê huyina!
- Her kes be derdê ____yo (kendi).
- Lacê Heyderi qıco, hama ebe ____ sono suke (kendisi).
- Jü lacê Ap Memedi esto, namê ____ Heseno.
- Weli ____ rê sole herineno (onlara).
- Weli ____ rê sole herineno (kendisine).

Jü qesa verênu: **Kutık wayirê xo nas keno**

¹⁰ Kaynak: Ali Kızılgedik. Ware – Zaza dili ve kültürü dergisi'nde, sayı 13, 2000, s.33, Baiersbronn. Bu ders müfredatın şivesine göre uyarlanmış ve kolaylaştırılmıştır.

Ders 13 – Belirsiz tekil soneki –ê

Zazaca'da belirsiz ad için –ê soneki mevcut, ki Almanca'nın *ein* veya İngilizce'nin *a(n)* tanımlığıyla karşılaştırılabilir. Sonek ada takmada da öğrendiğimiz İzafe kuralları geçerli. Belirsizlik soneki –ê cinsiyete bağlı değildir.

Eril:	Dişil:
-ø, -ê → -ê: mormek → mormekê çê → çêê, çêyê	-e → -øê: roce → rocê khebaniye → khebaniyê
-i, -ü → -iyê, -üyê: pi → piyê çü → çüyê	-a → -øê: çêna → çênê manga → mangê
-a, -o → -aê, -oê bıra → bıraê ko → koê	-i → -iê: kardi → kardiê
-e → -øê: name → namê	

Ayırdeebilmek için örnekler:

a roce yena 'o gün gelecek'
çêneke sona 'kız gidiyor'

a rocê yena 'o birgün gelecek'
çênekê sona '(herhangi) bir kız gidiyor'

-ê sonekiyle sık kullanılan bazı zarflar (belirteçler):

rocê	bir gün	cemê	bir yarım gün; bir gün
reyê (jü rae) defê, sopê, dolimê	bir kez, bir defa	helmê, satê, deqê	bir an
jüyê	biri	citê	bir çift
taê	bazı	tenê	biraz

Ad ve sıfat nitelemesinde belirsizlik soneki -ê

Belirsiz tekil ad nitelenerek de ifade edilir. Belirsiz ad diğer bir ad veya sıfatla daha yakın bir şekilde belirtilecekse, tamalama **dê/da** veya sıfat nitelemesinde **do/da** belirsizlik edatlarını gerektirir. İzafe işlevini gören belirsizlik soneki –ê, cinsiyete ve ismin haline bağlı değil; belirsizlik edatı ise adın cinsiyetini belirtir.

Ad tamlaması

Belirsiz bir adı başka bir adla daha yakından belirtmek için belirtilen ad –ê izafesini alıp cinsiyete göre **dê** (eril) veya **da** (dişil) edatı da iki adın arasında ismin halinden bağımsızca yerini alır:

Eril:

bıraê dê Elife esto 'Elif'in bir kardeşi var'

Dişil:

waê da Heseni esta 'Hasan'ın bir kızkardeşi var'

Belirilen değil de belirten, yani sonradan gelen ad belirsiz tekil olduğunda o bu kez –ê sonekini alır. Belirten adın tamlama durumunda olduğundan ötürü bükünlü halde olmasına rağmen hal soneki almaz:

lacê mormekê sono mekteb '(herhangi) bir adamın oğlu okula gidiyor'
çêna cênikê '(herhangi) bir kadının kızı'

Sıfat nitelemesi

Belirsiz bir ad bir sıfatla daha yakından nitelendiğinde –ê izafesini alıp **do** (eril) veya **da** (dişil) edatı ad ile sıfatın arasında yerini alır:

Eril:

bonê do rindek 'güzel bir ev'
çêyê do tari 'karanlık bir ev'

Dişil:

rocê da rinde 'güzel bir gün'
qelemê da derge 'uzun bir kalem'

Sıfat nitelimesinde dikkat edilmesine gereken husus, eril adda bükünlü halde belirsizlik edatın *do*'dan *dê*'ye dönüştüğünü, ayrıca sıfat hal soneki *-i*'yi aldığıdır:

wayirê bonê dê rindekî 'güzeli bir evin sahibi' (*bon* ad tamlama durumundan ötürü bükünlü halde)
torna mormekê dê kokumi 'yaşlı bir adamın tornu'

Belirsizlik edatına **alternatif** olarak sayı sözcüğü **jü** ile de fakat edatsız ifade edilebilir:

jü biraê mı esto 'bir kardeşim var'

jü waa dey esta 'onun bir kızkardeşi var'

Belirsizlik edatıyla olan ifadenin belirsizliği ise *jü* ile yapılan ifadede daha pektir.

Not: Birçok şivede bu paradigma farklılık arzetmekte. Şöyle ki belirsizlik soneki yerine bilinen izafe *-ê/-a* (ad tamlaması) veya *-o/-a* (sıfat nitelimesi) kullanılabilir ki, cinsiyetten ve nitelime şeklinden bağımsız, değişmeyen bir belirsizlik edatı **de** kullanılır:

Ad tamlaması:

birâê de Elife esto

waa de Heseni esta

Sıfat nitelimesi:

bono de rindek

roca de rinde

wayirê bonê de rindekî

Sayı edatı *jü* sıfatsal biçimde addan sonra geldiğinde, yukardaki belirsizlik ifadesine karşın belirli bir ada işaret edilir:

o laiko jü 'o çocuğun biri'

o laiko jü ae ra has keno 'o çocuğun biri onu (dişil) seviyor'

Bükünlü hal:

a ki i laikê jüy ra has kena 'o (dişil) de o çocuğun birini seviyor'

i laikê jüy

a cênika jüye 'o kadının biri'

a cênika jüye dewa ma rawa 'o kadının biri bizim köyden'

namê a cênika jüye Sultana 'o kadının birinin adı Sultan'

Sözcükler:

dabançe, davançe *m* – tabanca

esker – asker; çoğulu da belirtir

... ser eştene (erzen- ... ser) – ...e saldırmak

pıro biyaene (ben- ... ro) – sarılmak, kapmak

nia daene (nia dan-) – bakmak

nejdi – yakın

düri – uzak (*i* vurgusuz)

ver – ön

... kerdene (ken- ...) – ...e koymak

tezek – tezek

sero – üstünde

nejdi ro ... kerdene (n. ro ... ken-) – ...e yakınlaşmak

qe – hiç

ca – yer

lewiyaene (lewin-) – kıınıldamak, hareket etmek

... kewtene (kun- ...) – ...e girmek

zerre *m* – iç

sae kerdene (sae ken-) – aramak

tebera – dışarda

qaytê ... kerdene (q.ê ... ken-) – ...e bakmak

ebe Zazaki – Zazaca'yla

çituri ki – nasıl da

tı vanê – 'dersin ki', sanki

se ke – nasıl ki

dot – orda

cüab daene (cüab dan-) – yanıt vermek

hes ke, vengê xo meke! – sus, sesini çıkarma!

qomutan - komutan

Okuma parçası – Dabançe¹¹

Rocê esker erzeno dewê da qıckeke ser. Cênikê da jüye se ke xebere cêna, bena dabançê xo ro, vecina teber. Nia dana ke esker zaf nejdi dero, düri nêsona, verê xo de dabançey kena wertê tezeku, sero nisena ro. Esker nejdi ro nae keno. Na qe caê xo ra nêlewina. Taê kunê zerrê çêyi, sae kenê; taê ki tebera manenê. Eskeru ra jüyê jêde qaytê nae keno, cênike xo xo rê ebe Zazaki vana:

- Lacê kutiki, çituri ki qaytê mı keno; tı vanê, nıka yeno, dabançey binê tezeku ra veceno!

Se ke nia vana, dot ra esker huyino, Zazaki cüab dano cı:

- Çêna kutiki, hes ke, vengê xo meke! Sonane, qomutani ra vanane, ha!

¹¹ Kaynak: X. Çelker: Ebe Yarıniye kewtime rae. Vejjiyaşê Tiji, İstanbul, 1998. Bu ders müfredatın şivesine göre uyarlanmış ve kolaylaştırılmıştır.

Alıştırma 10

Aşağıdaki cümlelerin lütfen Zazaca'ya çevirin!

- Mehmet'in bir kızkardeşi var.
- Kızkardeşi güzel bir kız.
- Bir kadın şehre gidip kendisine bir çift pantolon alıyor.
- Birgün kendime iyi bir kitap satın alacağım.
- O adamın biri köpeğin sahibi.
- Sultan'ın bir oğlu var, daha küçük.
- O kızın biri Haydar'ın kızı.
- Anne çocuklarına bir kitaptan bir masal anlatıyor.
- Ali bir köyden inek getiriyor.